

Katedra: Primárního vzdělávání

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Kombinace: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Leváci ve výtvarné výchově

Left-handed pupils in the course of art lessons

Autor:

Michaela Vacková

Podpis:

_____

Adresa:

Zd. Fibicha 262/2566

434 01 Most

Vedoucí práce:

Mgr. Ilona Chvállová

Stran	Slov	Obrázků	Tabulek	Grafů	Pramenů
94	15 062	56	1	7	16

V Liberci dne: 20. 4. 2006

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum: 20. 4. 2006

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Iloně Chválové za odborné vedení, konzultace, cenné rady a připomínky, které mi poskytovala během přípravy diplomové práce.

Mé poděkování patří také pedagogům v mateřských školách a na Základní škole v Mostě, kde mi ochotně umožnili realizovat praktickou část diplomové práce.

ANOTACE:

Téma: Leváci ve výtvarné výchově

Diplomová práce je zaměřena na problematiku levorukých žáků v hodinách výtvarné výchovy. Zabývá se adaptací levorukých jedinců do pravoruké společnosti a jejich přizpůsobením ve výchovně vzdělávacím procesu. Srovnává rozdíly vývoje pravorukých a levorukých žáků. Část práce je věnována jednotlivým praktickým hodinám výtvarné výchovy, které realizovali žáci na 10. základní škole v Mostě. Činnosti jsou prezentovány formou příprav na vyučovací hodiny. Text je provázen fotodokumentací dětské tvorby.

Klíčová slova: levák, výtvarná výchova, vývoj, kresba, malba, grafika, prostorová činnost, zásady

SUMMARY:

Topic: Left-handed pupils in the course of art lessons

This diploma work specializes on left-handed pupils' problems during their art lessons. It deals with adaptation of left-handed individuals to a right-handed society and their conformity to the pedagogical, educational process. Part of the work is devoted to individual practical art lessons, which were undertaken by children from 10th Primary School in Most. The activities are presented in the form of preparations for individual lessons. The photo documentation of the children's works is included in the text

Keywords: left-handed person, art lessons, stature, painting, drawing, graphic, space activity, fundament

ZUSAMMENFASSUNG:

Thema: Linkshänder in der Kunsterziehung

Die Diplomarbeit ist auf die Problematik linkshändigen Schülern in der Kunsterziehung gerichtet. Sie beschäftigt sich mit der Adaptierung linkshändigen Einzelnen in die Rechtshändergesellschaft und mit der ihrigen Anpassung in den erzieherischen Bildungsprozess. Sie vergleicht die Unterschiede der Entwicklung den Linkshändern und Rechtshändern zwischen den Schülern. Ein Teil der Arbeit ist den einzelnen praktischen Stunden der Kunsterziehung gewidmet, die die Schüler der 10. Grundschule in Most realisiert haben. Die Tätigkeiten sind in der Form der Vorbereitung auf die Unterrichtsstunden präsentiert. Der Text ist um die Fotodokumentation der Kinderbildung ergänzt.

Schlüsselwörter: Linkshänder, Kunsterziehung, Entwicklung, Malerei, Zeichnung, Grafik, Raumtätigkeit, die Grundsä

1. Úvod	9
2. Obecná charakteristika leváctví.....	10
2.1. Lateralita	10
2.2. Rozpoznávání laterality	12
2.3. Dědičné dispozice	13
3. Pravoruká společnost a leváctví	14
4. Pomůcky a prostředí pro levoruké dítě ve výtvarné výchově.....	15
5. Vstup dítěte do 1. třídy	17
5.1. Adaptace	17
5.2. Čtení.....	18
5.3. Psaní.....	19
5.4. Výtvarný projev	21
6. Vývoj výtvarného projevu leváků	22
6.1. Vývoj výtvarného projevu od tří do šesti let, mateřská škola.....	22
6.2. Vývoj výtvarného projevu od šesti do deseti let, 1. stupeň ZŠ.....	31
6.3. Vývoj výtvarného projevu od deseti do patnácti let, 2. stupeň ZŠ	35
7. Výtvarné techniky a leváci	39
7.1. Malba	39
7.2. Kresba	40
7.3. Grafika	41
7.4. Prostorová činnost.....	42
8. Zásady při práci s levorukými dětmi	43
8.1. Zásady při práci ve škole	43
8.2. Zásady při práci doma.....	45
9. Vzdělávací přístupy pedagogů ve výtvarné výchově k levákům	46
10. Vyhodnocení průzkumu na základě dotazníku.....	47
11. Praktické ověření výtvarných postupů pro leváky	56
11.1. Malba	56
11.2. Kresba	65
11.3. Grafika	75
11.4. Prostorová činnost.....	86
12. Závěr	93

1. Úvod

Informace z oblasti leváctví jsou důležitou součástí pedagogických znalostí. V současné době se výrazně zlepšuje zájem pedagogů o tento problém. V školách se čím dál častěji setkáváme s levorukými jedinci. Jedná se o pozitivní důsledek akceptace dominantní ruky.

Cílem mé diplomové práce je přispět k většímu pochopení leváctví a k informovanosti v této problematice, konkrétně ve výtvarné výchově, kde se levorukost výrazně projevuje. Ve své diplomové práci se budu zabývat obecnou charakteristikou leváků, rozpoznáváním leváctví, jejich začleněním do pravoruké společnosti a adaptací levorukých dětí na základních školách. Vstup dítěte do první třídy je významným mezníkem, proto se budu zabývat dílčími úkony, jako je nácvik čtení, psaní, které se žáci musejí naučit.

Pokusím se zjistit míru přizpůsobení žáků pravorukému systému a také přizpůsobení pedagogů a jejich postupů, zvláště ve výtvarné výchově, a to od přípravného ročníku v mateřské škole až po 2. stupeň základní školy. V praktické části se budu věnovat výtvarným projevům levorukých dětí v různých výtvarných technikách. Levorucí žáci mívají v některých technikách velké problémy, tudíž budu každou výtvarnou činnost přizpůsobovat podmínkám a potřebám nejen pravorukým, ale především levorukým žákům.

Domnívám se, že učitelé, ač znají určité zásady pro práci s levorukými jedinci, v praxi na ně velmi často zapomínají.

2. Obecná charakteristika leváctví

Leváctví dosud považuje hodně lidí za poruchu či nemoc. Jedná se však pouze o funkční převahu levé ruky nad pravou. Vztah pravé a levé strany v organismu nebo odlišnost pravého a levého z párových orgánů se nazývá lateralita. Tato odlišnost spočívá v určitém druhu funkční nesouměrnosti. Jedná se o preferenci jednoho z párových orgánů.

2.1. Lateralita

Lateralita je řízená jednou polovinou mozku. Jelikož se nervová vlákna v prodloužené míše, což je nejnížší část mozku, křížují, řídí levá hemisféra pravou polovinu těla a pravá hemisféra řídí levou. V odborných knihách se uvádí, že levá hemisféra řídí řečové a jazykové funkce, logiku, uvažování a motorické činnosti, zatímco pravá hemisféra obecně řídí prostorové vnímání, umělecké dovednosti a emoce. Lidé však nemají dominantní celou jednu nebo druhou hemisféru mozku. Určité části mozku řídí nebo usměrňují specifické procesy a aktivity, ale neovládají je zcela. Obě poloviny mozku spolupracují jako jeden celek.

Rozlišujeme dva základní typy laterality, vyhraněnou a nevyhraněnou.

- **Vyhraněná lateralita** – jedná se buď o leváctví nebo praváctví, ať už více či méně vyhraněné.
- **Nevyhraněná lateralita** – jedinec nemá přesně vyhraněnou pravou nebo levou stranu. V odborných publikacích tento typ můžeme najít pod pojmem ambilateralita nebo ambidexter.

Ambidexter je jedinec, který může užívat obě ruce stejně dobře pro činnost v oblasti jemné i hrubé motoriky. Je velice malá pravděpodobnost, že se při své praxi setkáme s takovým žákem, neboť v celé populaci je pouhé jedno procento takových lidí.

U převážné většiny leváků jde o jev tzv. posunutí doprava. Jedná se o důsledek společenského života, neboť dnešní svět je uzpůsoben pravorukému obyvatelstvu. Z toho vyplývá, že levoruká populace se musí naučit používat pomůcky a přístroje pro

praváky. Proto se leváci často přizpůsobí snadněji a rychleji, když se vyskytnou nějaké obtíže, neboť je jejich mozek pružnější a cvičenější, než jsou mozky praváků.

Lateralitu můžeme dále rozlišit na:

- **souhlasnou** – jestliže převažující ruka a oko jsou shodně pravé či levé, můžeme určovat i u dalších párových orgánů, např. u ucha a nohy;
- **neurčitou** – jestliže převažující ruka, oko nebo obojí jsou obtížně určitelné (patří k nevyhraněné lateralitě), osoba používá oba párové orgány ve stejné frekvenci;
- **zkříženou** – jestliže převažující ruka a oko jsou opačné, opět můžeme určovat i u nohy a ucha.

K určení laterální preference se používají testy, kde testovaná osoba v každé oblasti upřednostňuje jednu ze stran, pravou či levou. Index laterality vyjadřuje poměr úloh vykonaných pravou a levou rukou nebo nohou, či pravým nebo levým okem, popřípadě uchem.

Stupeň laterality se může vyjádřit pomocí indexu laterality, pro který existuje Cuffův vzorec:

$$L_i = \frac{P - L}{P + L} \cdot 100$$

P udává počet úloh, které osoba vykonala pravou a L levou rukou, nohou, okem nebo pravým a levým uchem. Podle tohoto vzorce se udává stupeň praváctví kladnými číselnými hodnotami od 0 do 100 a stupeň leváctví zápornými číselnými hodnotami od 0 do -100.

Různé testy nám umožňují pochopit, jaké jsou preference dítěte a který z párových orgánů bude při určitých dovednostech dokonalejší. Pro zjišťování převahy jednoho z párových orgánů existuje spousta testů, např. podle Jane M. Healey¹.

Řekneme dítěti: „Ukaž mi, jak ...“ a pak zakroužkujeme buď L nebo P; případně jak L, tak P u každé položky.

Jak se díváš dírou v papíru?	L / P
Jak kopeš do míče?	L / P
Jak zašlápneš štěnici?	L / P

---

¹ Haley, Jane M.: Leváci a jejich výchova. Portál, Praha 2002, str. 43

Jak píšeš?	L / P
Jak si češeš vlasy?	L / P
Jak si čistíš zuby?	L / P
Jak stříháš nůžkami?	L / P
atd.	

Je důležité připravit takový test, aby obsahoval takové informace, které nás opravdu zajímají a jsou pro nás užitečné. Testy mohou být připravené třeba jen pro zjištění lateralit ruky nebo nohy, apod. Takovýto test můžeme s dítětem vyzkoušet i v hodině výtvarné výchovy, kdy pouze nenaznačuje, jak provádí určitý úkon, ale necháme činnost dělat doopravdy.

2.2. Rozpoznávání lateralit

První etapou v možných projevech lateralit je uchopování hraček. Některé děti již v batolecím věku dávají přednost pravé ruce, jiné děti ruce levé. Je proto vhodné dávat dětem hračky do neutrální zóny, což znamená, ani ne k pravé a ani k levé ruce, ale přesně doprostřed před dítě.

Lžíce je druhou etapou v níž se výrazněji projevuje vrozená lateralita. Dítě upřednostňuje ruku, která je šikvnější.

Následuje etapa kreslení. Každé dítě začíná kreslit např. prstem po zamlženém okně a i tady si můžeme všimnout, kterou ruku dítě používá. Do kreslení se již výrazně promítají citové, volní a rozumové stránky psychiky. Děti poté přecházejí ke kreslení či modelování, při čemž upřednostňují svoji vedoucí ruku, levou nebo pravou. Nátlak na užívání pravé ruky a vnucování tužky do nevedoucí ruky vyvolává nezřídka silnou protestní reakci, mnohé levoruké děti přestávají kreslit vůbec.

Zvláštní případ nenápadného přecvičování je podávání ruky při pozdravu. Jak už jsem se zmínila, žijeme v pravoruké společnosti a není pro nás zvláštní podávání pravé ruky, ale malé dítě s vyhraněnou levou rukou se snaží podávat právě tuto dominantní ruku. Je pro něj velice matoucí, když slyší od dospělého člověka: „Která ruka se podává? Podej přeci tu správnou ručičku!“ Pro levoruké dítě je ta správná ruka, ruka levá. *„Čím se vlastně provinilo, když samovolně podalo svou levou ruku? Třeba v té*

chvíli drželo v pravé ruce nějakou drobnost“¹ Pro dítě je podání levé ruky zcela normální, přirozené a rodiče by si těchto zvláštností měli všímat již od raného věku.

2.3. Dědičné dispozice²

Sklon ke stranové dominanci dědíme z určité části po svých předcích. Preference jsou u malých dětí velice tvárné, nicméně tu jsou již od narození. Když vyloučíme poškození mozku nebo nemoc, která výrazně ovlivňuje pozdější vývoj, tak se děti chovají z největší části tak, jak jsou geneticky předurčeny.

Pravděpodobnost, že dítě bude levákem, je 26,5% jsou-li oba biologičtí rodiče leváci. Pokud jsou oba rodiče praváci, tak pravděpodobnost, že se jim narodí levoruké dítě je 9,5%. Je-li jeden z biologických rodičů levákem, tak stoupá pravděpodobnost, že jejich dítě bude levákem na 19,5 %. Existuje hypotéza, že leváctví matek se prosazuje více než leváctví otců. Údaje jsou brány z knihy Záhada leváctví a praváctví.

V raném dětství jsou děti snadněji ovlivnitelné, proto je důležité, aby se rodiče řídili určitými zásadami.

- V žádném případě nezasahovat do přirozeného vývoje lateralit dítěte, tj. levoruké děti nepřecvičovat. Nezasahujeme do spontánního projevu dítěte, pouze tyto projevy lateralit sledujeme a eventuálně zaznamenáváme.
- U většiny dětí je třeba počítat s tím, že převaha v užívání jedné z horních končetin se výrazně začne projevovat až kolem 4. či 5. roku jejich věku. Z pozorování vývoje lateralit proto nevyvozujeme předčasné závěry. Ve vývoji lateralit jsou totiž období, kdy dítě upřednostňuje užívání jedné ruky, ale i období, kdy užívá obou stejně, nebo se jejich preference střídá.
- Vlivem tradice a převážně pravoruké orientace společnosti je leváctví stále považováno za nedostatek, handicap. Všichni lidé v okolí dítěte, učitelé, příbuzní, sourozenci, ale především rodiče by měli považovat za samozřejmé, že nebudou vědomě ani nevědomě usilovat o změnu přirozeného vývoje lateralit svého dítěte.
- V dětech je dobré podněcovat zájem o levorukost. Vysvětlit jim, že je úplně normální, když dělají věci opačnou rukou než ostatní lidé kolem nich.

---

¹ Synek, František: Záhady levorukosti. Horizont, Praha 1991, str. 43

² V této kapitole jsem čerpala převážně z knihy Záhada leváctví a praváctví. Avicenum, Praha 1983

3. Pravoruká společnost a leváctví

V současnosti jsou všechny nástroje a aktivity uzpůsobovány převážně pro pravorukou společnost. Dá se říci, že pro leváky je dnešní svět pořád velice složitý, i když některé firmy se začínají zabývat výrobou nástrojů a pomůcek pro leváky, ale bude trvat ještě nějaký čas, než budou tyto nástroje a pomůcky dostupné pro každého leváka.

Pro zajímavost jsem se rozhodla uvést několik pomůcek a nástrojů, se kterými levorucí musí pracovat, ale nejsou pro ně uzpůsobeny. Nemusíme chodit daleko, stačí se podívat kolem sebe. Natahovací hodinky, jestliže je levák nosí na pravé ruce, tak je pro něj velice náročné je natáhnout, neboť jsou uzpůsobeny pro každodenní používání praváky. Fotoaparáty, hudební nástroje, které preferují pravou ruku. Hrací karty, při rozložení do vějíře si levák zakrývá hodnotu karet. Jestliže levoruké dítě navštíví internetový klub, internet v knihovně, a jiná místa, kde se nacházejí počítače, tak se pro něj stává překážkou i počítač. V těchto prostorách jsou počítače rozmístěny pro využití pravoruké společnosti a pro leváky je myš a klávesnice prohozená, což je dosti nepříjemnou překážkou pro plynulou práci.

Donedávna do této skupiny patřily i nůžky, škrabky na brambory, plnicí pera, atd. Tyto pomůcky jsou v dnešní době již upravené pro používání levorukými osobami. Na druhou stranu někteří rodiče, a bohužel se najdou i učitelé, kteří o těchto pomůckách nevědí.

Leváci však nemají na výběr a musí v této společnosti žít a přizpůsobit se. Proto se ve všech publikacích týkajících se leváctví píše, že jsou levorucí šikovnější. Nemůžeme se divit, neboť od malička musí cvičit obě ruce, je to nezbytné pro jejich další život v pravoruké společnosti.

4. Pomůcky a prostředí pro levoruké dítě ve výtvarné výchově

Jak už jsem se zmínila v předešlé kapitole, tak se začaly objevovat i pomůcky pro výtvarnou výchovu uzpůsobené pro leváky. V hodinách výtvarné výchovy je důležité dohlédnout na to, aby levoruké děti měly správné pomůcky. Jestliže levák používá pomůcky pro praváky, často se stává, že dítě je považováno za nešikovné a nemotorné. Samotný žák se cítí méněcenný a ztrácí zájem o výtvarnou výchovu

V dnešní době už můžeme ve specializovaných obchodech sehnat materiály vhodné pro jejich práci, avšak tyto pomůcky nejsou obvyklé, proto jsou o něco dražší než pomůcky pro praváky.

Mezi tyto pomůcky patří: nůžky pro leváky, rychleschnoucí inkoust (může nahradit tuš, která je nevhodná pro práci leváků, neboť schne pomaleji a častěji ji leváci rozmazávají), nástavec trojhranného systému (můžeme připevnit na štětec, žákům se lépe štětec drží), trojhranné pastelky, tužky (se speciálními tuhami proti rozmazávání), ořezávátka pro leváky. Jako další pomůcku můžeme použít obyčejný papír, který klademe dítěti pod ruku, aby si nemazalo již vytvořený obrázek. Tento papír používáme při práci se snadno rozmazávajícími se materiály.

Při výtvarné výchově je důležité vytvořit žákům vhodné prostředí. Nevýhodou je, že každá učebna pro žáky 1. stupně základní školy je uzpůsobena tak, aby byla okna na levé straně místnosti. Je to z důvodu dopadu přirozeného světla na papír pod kreslicí náčiní. Opět jsou zde znevýhodněni leváci, kterým musíme umožňovat co nejvíce světla, neboť si přirozeně cloní levou rukou.

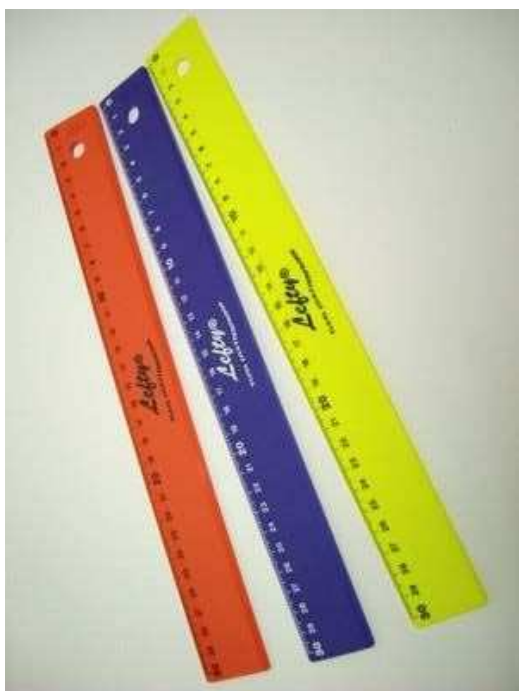
Při výtvarné výchově je dobré žáky přesadit. V těchto hodinách nemusí žáci vidět na tabuli, proto je můžeme posadit obráceně. Přirozené světlo jim bude dopadat tak, jak by mělo. V tomto případě mohou mít žáci i společný materiál uprostřed lavice. Nevýhodou je, že se děti v tomto případě nemusí cítit nejlépe, neboť si mohou připadat jako výjimky a může je to do jisté míry stresovat a podepsat se i na průběhu činnosti a výsledném produktu. Proto je důležité tuto změnu vyzkoušet a pak si s dětmi promluvit, proč tak seděly, zda jim to nevadilo, jak se cítily, atp.

obr. č. 1, Trojhranný nástavec na tužku

obr. č. 2, Nůžky pro leváky

obr. č. 3, Pravitko pro leváky¹

obr. č. 4, Trojhranné pastelky²

¹ Obrázek 1. – 3., www.der-linkshaender-leden.de

² www.pastelky.labut.com/foto/stabilo_trio.jpg

5. Vstup dítěte do 1. třídy

Vstup dítěte do první třídy základní školy je významným mezníkem v životě člověka, proto bychom se měli snažit, aby dítě tuto změnu snášelo bez velikých stresů a negativních reakcí. Musíme dbát na to, aby socializace, neboli začlenění jedince do společnosti, probíhala bez větších komplikací.

U levorukých dětí se snažíme co nejvíce jim uzpůsobit místo pro jejich školní činnost, upozorníme rodiče na dostupné pomůcky pro leváky a vedeme dítě ke správným pracovním návykům.

5.1. Adaptace

První rok ve škole je pro dítě velice důležitou zkouškou, a to i bez problémů, které s sebou leváctví někdy přináší. V minulosti se často stávalo, že se učitelky snažily děti přecvičit na pravou ruku, což mnohdy přineslo velice vážné změny v dětském organismu. Přecvičovaný levák si musel zvykat na pravou ruku. Ta je vrozeně neobratná, proto jsou i její výkony méně obratné. Může docházet k poruchám řečových spojů, přecvičování může vést ke koktání, málomluvnosti, neobratnosti se vyjádřit, což dále souvisí se špatnou schopností abstraktního myšlení, dovednost užívat symbolů vědeckých i uměleckých a špatného rozvoje mravních hodnot.

Změny se mohou objevit i v psychické oblasti. Děti jsou nesoustředěné, objevují se časté změny v chování, tiky, povahové změny. V nejkrajnějších případech může dojít i k regresi ve vývoji. Je tedy důležité, aby ani třídní učitelka ani rodiče nepřecvičovali levoruké děti, a nechali laterálnímu vývoji volný průběh a řídili se zásadami, které jsem zmiňovala již dříve.

obr. č. 5, Levoruká žákyně v první třídě, přecvičovaná na pravou ruku

5.2. Čtení

Všechny děti se při vstupu do základní školy setkávají s novými požadavky na dovednosti a schopnosti. Levoruké děti mívají velice často potíže se čtením. Pro tyto děti je přirozený pohyb očí zleva doprava nikoliv zprava doleva, což je důležité pro schopnost čtení. Leváci předškolního věku často při listování knihami obrací listy obráceně, listují knihou odzadu. Při napodobování čtení ukazují prstem po řádku zleva doprava.

Leváctví bývá velice často spojováno i s projevy dyslexie. Je to zapříčiněno lateralizací mozkových funkcí. Zde uvádím souhrn údajů o rozdělení mozkových funkcí podle Kolba a Wishawa¹.

¹ Kulišťák, Petr: Neuropsychologie. Portál, Praha 2003, str. 140

Funkce	Levá hemisféra	Pravá hemisféra
Zrakový systém	písmena, slova	složitě geometrické vzory
Sluchový systém	řečové zvuky	neřečové zvuky hudba
Somatosenzorický systém		složitě taktilní poznávání Braillovo písmo
Pohyb	složitý volní pohyb	pohyby v prostoru
Paměť	verbální	neverbální
Jazyk	řeč čtení psaní počítání	prozódie ?
Prostorové procesy		geometrie vnímání směru mentální rotace tvarů

tabulka č. 1, Rozdělení mozkových funkcí

Jak je z tabulky zřejmé, levá hemisféra mozku ovlivňuje funkce spojené se slovy, ať už se jedná o čtení, vyjadřování nebo psaní. U levorukých dětí bývá velmi často i snížená schopnost komunikace a menší slovní zásoba, která je částečně způsobena negativním postojem ke čtení.

5.3. Psaní¹

Psaní je další specifická činnost, kterou se jedinec musí po vstupu do základní školy naučit. Při prvním seznámení leváků se psaním použijeme velký prostor, např. tabuli, arch balicího papíru. Jako náčiní použijeme mokrou houbu, křídou, štětec. Dítě může používat velké svaly na pažích a prstech.

Při nácviu psaní je dobré využívat multisenzorický přístup. Jde o zapojení hmatu dítěte tím, že použijeme písmena a čísla, které se dají vnímat dotykem a s nimiž

¹ V této kapitole jsem čerpala z knihy Leváci a jejich výchova. Portál, Praha 2002

se dá manipulovat. Dále můžeme zapojit kinestetický cit, což znamená učit děti psát se zavřenýma očima, aby se mohly soustředit na pohyby ruky.

„Levoruké děti by měly být vedeny k tomu, aby držely tužku přinejmenším dva centimetry nebo více od konce a lépe tak viděly, co píší. Použijte násadky, které jsou vytvářeny pro držení palcem a ukazovákem.“¹ Jedná se o násadky z trojhranného systému, tuto pomůcku je možné používat i na pastelky, štětce, tužky.

„Přibližně 50 procent leváků při psaní vytáčí ruce či tzv. píše shora.“² Tito jedinci se snaží psát tak, aby viděli napsaný text. Pro leváky je psaní úplně odlišné učení než pro praváky. Pro leváky by bylo přirozené psát zleva doprava. Psaní zprava je pro leváky složité, neboť z mozku dostávají informaci o obrazu písmen zrcadlově převrácené.

Obrácená písmena jsou v předškolním zařízení a ještě v první třídě běžná i u praváku, u leváků však psaní převrácených písmen přetrvává déle. Tento jev se upravuje v průběhu první popřípadě druhé třídy.

Na následujícím obrázku je žákyně první třídy při hodině prvouky, kdy si do pracovního sešitu doplňuje vynechaná slova. Na dívce je patrné, že naklání hlavu doprava. Důvodem je snaha vidět již napsaná slova. Dále si můžeme všimnout špatného držení pera, kdy ho žákyně drží křečovitě těsně u špičky. Velké množství nepotřebných věcí na stole překáží dítěti při psaní. Všechny věci by měly být v lavici nebo na pravé straně, aby nepřekážely levé ruce. Výhodou je používání pera z trojhranného systému a posazení dívky k levé straně lavice.

---

¹ Healey, Jane M.: Leváci a jejich výchova. Portál, Praha 2002, str. 71

² Healey, Jane M.: Leváci a jejich výchova. Portál, Praha 2002, str. 54

obr. č. 6, Žákyně první třídy

5.4. Výtvarný projev

Výtvarná aktivita dítěte je zcela přirozeným jevem stejně jako řeč a projevy dětské hudebnosti. „Výtvarné činnosti představují jeden ze způsobů, jimiž si dítě osvojuje okolní skutečnost.“¹ Jejich prostřednictvím si ujasňuje souvislosti a vztahy mezi věcmi, zvířaty a lidmi, popřípadě mezi lidmi navzájem. Výtvarný projev není jen popisem vnějšího vzhledu věcí, ale obsahuje i moment jejich hodnocení a citového vztahu k nim. Jedná se o jeden druh sebevýrazu, individuality.

Jakmile děti začnou pracovat s náčiním na kreslení, měly by mít připravený dostatek prostoru pro vlastní činnost. Pracovní plocha by měla být dostatečně prostorná, aby se dítě mohlo volně pohybovat. Kreslicí pomůcky položíme před dítě doprostřed stolu, aby si je mohlo vzít a používat tou rukou, kterou samo chce. Pro rozvoj výtvarného projevu je dobré poskytnout dítěti rozličné materiály a pomůcky. Tímto způsobem podněcujeme u dětí i přirozený zájem.

---

¹ Uždil, J., Šašínková, E.: Výtvarná výchova v předškolním věku. SPN, Praha 1980, str. 10

6. Vývoj výtvarného projevu leváků¹

Levoruké děti postupují ve výtvarném projevu obdobně jako praváci. V určitých krocích se jejich projev mění, odlišuje se. Můžeme si všimnout jiného sklonu tvaru, jiného kompozičního rozvržení. Hlavní motiv se objevuje napravo nebo ve středu s posunem doprava. Každé období má pro leváky svoje specifika ale i shodné znaky s praváky.

„Výtvarný projev je výsledkem vyrovnávání se individua se světem. Je projevem celé osobnosti, nejen úzké složky psychiky. Uplatňuje se v něm emocionální i racionální poznávání i logické myšlení.“² I když si to nepřipouštíme, tak levorucí jedinci vnímají trochu odlišněji než praváci.

6.1. Vývoj výtvarného projevu od tří do šesti let, mateřská škola

V mateřské škole je věnovaná velká pozornost výtvarné činnosti, neboť tímto způsobem se u dětí rozvíjí tvořivost, fantazie, estetičnost, vnímání okolního světa, pozornost, a mnoho dalších dovedností a schopností.

Při vzniku první grafické stopy není třeba tužky ani pastelky, ale stačí otisk dlaně na zamlženém skle nebo hrábnutí dřívkem do uhlazeného písku. Radost ze vznikající stopy se spojuje s radostí z pohybu, který stopu vytvořil. Podle Uždila, Šašinkové: *„První čárání je tedy blízké hře, ale liší se od jiných her mimo jiné tím, že zanechává něco, co je relativně trvalé: čáru, skvrnu, tvar.“³* Tyto nové objevy vedou dítě k experimentování, k opakování činnosti, ke snaze vyzkoušet nové materiály i vlastní schopnosti.

Mezi prvními dětskými čaranicemi vznikají obrazce připomínající tvar oválu, který vznikl krouživým pohybem, vycházejícím z ramene. Ovály mají tendenci naklánět se ve směru písma, jelikož děti nemají přímou zkušenost s písmem, nejsou jím ovlivněny. Obraz se u praváků naklání doprava, což je správný směr písma, ale u leváků směřuje vlevo. Jedná se o počátky grafoidismu.

---

¹ V této kapitole vycházím z titulů Leváci a jejich výchova, Portál, Praha 2002 a Výtvarná výchova v předškolním věku. SPN, Praha 1980.

² Hazuková, H., Šamšula, P.: Didaktika výtvarné výchovy I. Karolinum UK, Praha 1991, str. 31

³ Uždil, J., Šašinková, E.: Výtvarná výchova v předškolním věku. SPN, Praha 1980, str. 21

Jestliže se tahy čáranic začínají křížit ve vodorovném a svislém směru, jde již o znatelný pokrok. Oba protikladné tahy se uplatní nejen v samotném čarání, ale i v rozvržení plochy a později jako základní významy. Vodorovná čára představuje zem a nebe, svislá čára postavu, strom, atd. V této době se krouživý pohyb uklidňuje, dítě se snaží vytvořit ovál jednou čarou a uzavřít jej. První náhodné obrazy světa vznikají mezi druhým a třetím rokem.

obr. č. 7, Otisky rukou do mouky, MŠ Most

obr. č. 8, Kresba do písku, MŠ Most

▪ **Obsah dětských kreseb**

Děti kreslí vždy to, co je v okruhu jeho zájmu. Ten je sice neširoký, ale stabilní. Mezi dětské motivy patří obrazy člověka (hlavonožce, paňáka), domu, stromu rostoucího v blízkosti dítěte, květiny, auta, slunce. Všechny náměty znázorňují izolované představy. Dítě vidí věci jinak než my, není ovlivněno znalostmi okolního světa. Ve většině obrazů nalezneme lidskou postavu a vše, co s člověkem souvisí. Lidská postava má jen ty nejobecnější rysy, detaily se objevují s postupným vývojem dítěte.

▪ **Vývoj grafických typů**

Pro každý dětský námět se ustaluje určitý grafický typ, jenž se pomalu vyvíjí. Obohacuje se jeho vnitřní skladba, přibývá podrobností a proporce se mění tak, že se stále víc blíží reálnému vzhledu věcí. Detailů přibývá s věkem, zkušenostmi dětí a s jejich potřebou vyprávět kresbou. Mezi grafické typy řadíme kresbu člověka, zvířete, domu a stromu.

1. Postava

První obrazy lidské postavy vypadají jako uzavřený ovál. Dítě v tomto tvaru vidí skutečného člověka. Mezi třetím a čtvrtým rokem se objevuje hlavonožec, což je další krok ve vývoji kresby. Jedná se o ovál zahrnující hlavu, krk a trup s důležitými lidskými znaky v podobě symbolů, to jsou ústa, oči, někdy i nos a vlasy. Jsou to nejběžnější prvky, kterých si dítě všímá jako první. K oválu jsou přikresleny končetiny.

Vývoj kresby postavy pokračuje velice rychle v přímé úměrnosti s pozitivním působením na dítě a jeho aktivní výtvarnou činností. Při kresbě vlasů se objevuje automatismus, což je pravidelné opakování kresebných prvků. Postupně se osamostatňuje trup. „Zpočátku bývá menší než hlava, protože ta znamená víc, je v ní jako ve znaku koncentrován lidský výraz.“¹ K trupu se volně napojují ruce a nohy, chybí zde prvek krku, v této fázi dostává postava pojmenování paňák. „První obrazy člověka dostaly své důvěrné jméno paňák právě proto, že se spíš podobají hadrové loutce než člověku živému, chodícímu, jednajícímu.“²

Zpočátku jsou žena, muž, chlapec a dívka zobrazováni přibližně stejně. Postupným vývojem se do kresby člověka prolínají prvky pro rozlišení pohlaví znázorněných postav. V obrazech se objevují sukně, střevíčky, náhrdelníky u žen a kalhoty, klobouk, popřípadě knír u mužů.

Před vstupem dítěte do základní školy, by měl mít obraz člověka všechny náležité prvky a detaily. Kresba postavy je i jednou z oblastí v Kern – Jiráskově testu školní zralosti. Žák by neměl zapomínat mimo jiné na uši, krk, pas, boty, prsty na ruce, eventuálně obočí. Snaží se o realistické zachycení objektu. Figura se dává do pohybu, objevuje se smíšený profil, v němž je spojen pohled ze strany i zepředu.

---

¹ Uždil, J., Šašínková, E.: Výtvarná výchova v předškolním věku. SPN, Praha 1980, str. 25

² Uždil, J.: Čáry, klikyháky, paňáci a auta. SPN, Praha 1984, str. 26

obr. č. 9, Moje rodina, 5 - 6 let, formát A4, MŠ Most

Na obrázku vidíme paňáka, který má všechny počáteční prvky, můžeme pozorovat trup upínající se přímo na hlavu, a kam jsou připojené končetiny. Nacházíme zde prvky prstů na konci horních končetin, ty jsou nakresleny v tzv. R – principu, to je pravoúhlé napojování znaků. Objevuje se zde náznak vlasů, které jsou znázorněny opakováním stejných prvků, jedná se o grafický automatismus. Tento obrázek postavy odpovídá vývojově dítěti kolem pěti let.

Každé dítě je individuální, proto i jejich vývoj probíhá rozdílně. Některý žák projde určitým obdobím rychleji a dříve, jiné naopak pomaleji a později.

2. Zvíře

„S obrazy zvířat se setkáváme v dětské výtvarné produkci velmi časně. Zprvu se příliš neliší od obrazů lidí. Prozradí je spíš horizontální poloha těla než co jiného.“¹

Postava zvířete se vyvíjí z postavy člověka, z upevněného grafického typu. Zvířata jsou kreslena ze smíšeného profilu, tělo bývá kresleno z profilu, ale hlava bývá často zobrazována zepředu.

obr. č. 10, Naši zvířecí kamarádi, 5 - 6 let, výřez z formátu A2, MŠ Most

3. Dům

Při zobrazování domu nemohou v dětské kresbě chybět okna, komín, dveře a klika na dveřích, což jsou znaky související s jeho užíváním. Většina domů je zobrazována rentgenovým přístupem. Děti zobrazují okrajovou linii domu a viditelně vnitřní prostor.

---

¹ Uždil, J., Šašínková, E.: Výtvarná výchova v předškolním věku. SPN, Praha 1980, str. 26, 28

4. Strom

Tento grafický typ se rozvíjí velice záhy, kdy dítě začíná kreslit a po dlouhou dobu se vyvíjí ve stále dokonalejší tvar. Postup se velmi podobá vývojové linii lidské figury. „*Je to zpočátku jen vzhůru trčící linka, kterou v pravém úhlu a v pravidelných intervalech přetínají kratší vodorovné čárky, na nichž jsou umístěny ovály – kroužky, představující něco jako chomáče.*“¹ Jehličí a listí se zprvu nerozlišuje. Velice rychle se začíná porušovat pravoúhlý sklon větví. Ty se potom odklánějí v kosém úhlu od kmene, později se větve komplikují, přibývá vedlejších větviček, které se k hlavním zase nejčastěji přimykají v pravém úhlu.

„*Ještě později se prastrm dělí na strom jehličnatý a listnatý, přičemž ten jehličnatý ožívá v dětské představě zejména díky symbolice Vánoc.*“² Listnatý strom je nejčastěji stromem ovocným, děti rády zobrazují na stromě různé ovoce. Proporce stromu jsou podřízeny celku obrazu a významu ostatních věcných prvků v něm. Strom může být větší nebo menší než postava a v žádném případě není důvod k pocitu disproportionality. V celku obrazu rozhoduje vždy význam zobrazené věci, a ten je v případě postavy větší než v případě stromu.

▪ Rozvoj výtvarného projevu

Dítě rozvíjí svůj výtvarný projev touhou zachycovat své zkušenosti a nové poznatky z okolního světa. Barva a tvar věcí jsou pro dítě především nositelem určitých stálých obsahů, zelená je spojena s představou vegetace, modrá s představou oblohy. Změny, které na předmětech vyvolává dopadající světlo, nemají pro malé děti hlubší smysl.

▪ Prostor a objem

Pro znázornění vlastního objemu předmětu má dítě zcela zvláštní možnosti. V dětských kresbách se dá nalézt plošné uspořádání objemu nebo zobrazování vnitřního objemu, objevuje se také základ prostorového uspořádání.

1. Zachycení objemu v ploše

Jde o způsob, kdy jednotlivé pohledy na předmět jsou spojeny v jeden celek. Tento princip využívali umělci v období kubismu. Dítě stylizuje jednotlivé předměty.

¹ Uždil, J., Šašínková, E.: Výtvarná výchova v předškolním věku. SPN, Praha 1980, str. 29

² Uždil, J., Šašínková, E.: Výtvarná výchova v předškolním věku. SPN, Praha 1980, str. 29 – 32

2. Zobrazení vnitřního objemu

Vnitřní objem je pro dítě stejně lákavý jako zobrazování vnějšího vzhledu věci. Děti si obal představují průhledný a proto pro ně není těžké znázornit vnitřní obsah. „*Ve skutečnosti jde dítěti stále o totéž: zobrazit ty věci (nebo jejich složky a části), o kterých ví a které je zajímají, přičemž se nezdržuje otázkou, zda jsou všechny vidět z určitého pomyslného místa.*“¹ Při zobrazování vnitřního objemu si opět můžeme všimnout rozdílů praváků a leváků. Děti vnitřní obsah nezobrazují stejnoměrně, praváci zhušťují prvky na levé straně a leváci na straně pravé. V pozdějším období zůstává u praváků podobné zobrazování, ale leváci se začínají přizpůsobovat směru psaní a přesouvají prvky na levou stranu.

Na další stránce uvádím pro srovnání dva obrázky kresby domů. První z nich byl nakreslen levorukým chlapcem. Můžeme si povšimnout řazení prvků oken k pravé straně. Kouř z komínů stoupá přirozeným směrem pro levoruké děti, což je doleva. Linie domů a stromů se naklánějí také doleva. Druhý obrázek nakreslil stejně starý chlapec, ale pravák. Hlavní motiv vidíme v levé části plochy. Linie oken se sklánějí doprava ve směru písma a také kouř stoupá přirozeným směrem pro praváky. Oba výkresy mají i společné body, jde o podobný grafický typ stromu, kdy na obdélníkovém tvaru je nasazena koruna jehličnatého stromu a také zakreslení kliky. U obou chlapců se klika objevuje uprostřed dveří, což není zcela obvyklé.

---

¹ Uždil, J., Šašínková, E.: Výtvarná výchova v předškolním věku. SPN, Praha 1980, str. 34 – 36

obr. č. 11, Můj domov, levák, 5 let, formát A4, MŠ Liberec

obr. č. 12, Můj domov, pravák, 5 let, formát A4, MŠ Liberec

3. Základ prostorového uspořádání

Dítě začíná vnímat prostor při označování dolního okraje papíru jako země. Úloha spodního okraje jakožto země bývá někdy zdůrazněna čarou sledující tento okraj. Zvyk stavět vše na základní čáru, či řadit věci ke spodnímu okraji se někdy ocitá v konfliktu s potřebou zobrazit množství osob či předmětů. Dítě často hledá nová řešení. Někdy otáčí papírem a tím si vytvoří čáru země podél dvou, tří občas i všech čtyř stran papíru. Dítě se neustále rozvíjí a hledá nové možnosti. Nad základní čarou se objevuje v určité vzdálenosti druhá, která rovněž představuje zemi. Dítě na ní znázorňuje vzdálenější postavy a předměty.

6.2. Vývoj výtvarného projevu od šesti do deseti let, 1. stupeň ZŠ¹

Po vstupu dítěte do první třídy dochází k výrazným změnám v rozvoji jemné motoriky. Žáci se začínají učit psát. K psaní se přidává i nácvik čtení. Okohybné svaly jsou vedeny k pohybu zleva doprava, což je rozlišný pohyb, než na který jsou leváci zvyklí. Do této chvíle byly záměrné pohyby očí u levorukých dětí zprava doleva a také v tomto směru kreslily a malovaly, začátek výuky psaní mění jejich obvyklý způsob výtvarného projevu.

„Po 7. – 8. roce věku nastávají ve výtvarném projevu dítěte změny, které jsou v důsledku změn struktury dětského myšlení.“² U dětí se začíná objevovat konkrétní myšlení, snaží se zachycovat ve větší míře detaily a pohyb. Dítě nepracuje pod bezprostředním vlivem skutečnosti, neustále má zafixovaný charakter grafických útvarů. Tyto typy se postupně vyvíjejí v dokonalejší a detailnější.

▪ Obsah dětských kreseb

Na základních školách je výtvarná výchova zastoupena ve velmi malém počtu vyučovacích hodin. U žáků se objevují náměty, které jim zadává učitelka v hodinách výtvarné výchovy. Některé děti přestanou po vstupu do základní školy ve svém volném čase kreslit úplně. Jejich výtvarný pokrok se zpomaluje a je důležité vzbudit v nich zájem o další výtvarnou činnost. Obsahem výkresů bývají opět předměty běžného života, které žáky obklopují.

---

¹ V této kapitole jsem čerpala převážně z knihy Didaktika výtvarné výchovy I. Karolinum UK, Praha 1991.

² Hazuková, H., Šamšula, P.: Didaktika výtvarné výchovy I. Karolinum UK, Praha 1991, str. 33

- **Vývoj grafických typů**

Objevují se nové a detailnější úpravy grafických typů. Jejich vývoj je u každého žáka individuální, ale mívají společné znaky. Jedná se o vzájemné kopírování grafických podob.

obr. č. 13, Mach a Šebestová, levák, 8 let, formát A3, ZŠ Most

Žáci měli za úkol nakreslit jednu z pohádkových postav, Macha nebo Šebestovou. Obrázek nakreslil a temperovými a voskovými barvami vybarvil levoruký žák. Postava zaznamenala určitý pokrok, je detailnější. Žáci v tomto věku mají problémy s umístěním hlavního námětu do plochy.

1. Postava

Ztvárňování postavy se neustále vyvíjí. Zobrazují detaily, jako jsou pihy, náušnice, ozdoby na šatech. U některých dětí převládá, místo ornamentálního zdobení, nepravý ornament, jinými slovy zobrazovací automatismus. Samozřejmě ho žáci nevyužívají pouze při zdobení oděvu postavy ale i u jiných námětů, např. oblohy, země. „*Nepravý ornament má někdy i jinou příčinu; rozvíjí se tam, kde dítě nedovede sledovat složitý tvar nebo nepochopilo jeho funkci a tektoniku (stavbu).*“¹

Proporce postavy neodpovídají skutečnosti, ale v dětských kresbách to nepůsobí nijak disharmonicky. Jedná se o běžný vývojový proces.

2. Zvíře

U zobrazování zvířat dochází k výraznému posunu. Děti se snaží zachytit zvíře buď z profilu nebo zepředu. Snaží se co nejméně využívat smíšeného zobrazování. Při kresbě profilu leváci častěji ztvárňují pravý profil. Obraz zvířete se dále dostává do pohybu. Pro děti v mladším školním věku jsou dobré náměty pro podporu fantazie. Dětská fantazie je velice pestrá, neboť není ovlivněná realitou. Příkladem může být namalování vymyšleného zvířete a jeho pojmenování.

3. Dům

Dům je grafický typ, který se výrazně proměňuje, ač to na první pohled není až tak zřetelné. Stále zde zůstávají základní znaky, jako jsou okna, dveře, komín, ale dítě přestává s rentgenovým zobrazováním, kreslí opravdu to, co vidí. Kolem druhé třídy se dítě setkává s pravítkem v hodinách matematiky a pokouší se ho využívat i ve výtvarné výchově. Podvědomě si uvědomuje, že dům je složen z obdélníků, čtverců a trojúhelníků. Tento způsob výtvarného projevu není pro žáky vhodný. Je důležité dodat žákům odvahu, aby se nebáli kreslit bez pravítka. Leváci se snaží vyrovnat svým spolužákům svojí dokonalostí a proto pravítka používají velice rádi. Z vlastní zkušenosti můžu potvrdit, že mi vadila každá vlnitá linie a snažila jsem se před kreslením si vše vyměřit. Moje obrázky působily velice neosobně a nepřesvědčivě.

---

¹ Hazuková, H., Šamšula, P.: Didaktika výtvarné výchovy I. Karolinum UK, Praha 1991, str. 37

4. Strom

U grafické podoby stromu neustále přetrvává znázorňování listnatého a jehličnatého stromu tak, jak je žáci zobrazovali v mateřské škole. Kolem třetí třídy se začínají objevovat větve v korunách listnatých stromů.

▪ **Rozvoj výtvarného projevu**

Děti po vstupu do základní školy jsou velice ovlivňovány nabízenými náměty v hodinách výtvarné výchovy. Je důležité, aby učitelé dbali na pestrost používaných technik a neomezili se pouze na kresbu a malbu. Čím poutavější náměty budou dětem předkládat, tím větší zájem u nich vzbudí. Děti, kterým přibylo spoustu školních povinností, nacházejí velice málo času ve svém volnu pro výtvarnou činnost.

K rozvoji projevu dochází také díky rozvoji rozumové stránky dítěte. Snaží se věci kolem sebe pozorovat detailněji a pokud má příležitost, pokouší se své poznatky zachycovat kresebnou nebo psanou formou.

▪ **Prostor a objem**

Čím více dítě objevuje svět a jeho zákonitosti, tím více si začíná uvědomovat i přenesení prostoru na plochu svého obrazu.

1. Zachycení objemu v ploše

V počátcích školních let převládá stejné zobrazování jako v mateřské škole. Dítě zobrazuje věci ve stylizované podobě. Žák vnímá svět čím dál realističtěji, ale neumí to výtvarně ztvárnit. Postupně se tento způsob znázorňování vytrácí.

2. Zobrazení vnitřního objemu

Žáci si začínají uvědomovat vztah mezi viděným a svou vlastní představou. Z dětských obrazů se začíná vytrácet rentgenový způsob vidění. Děti se k tomuto způsobu vracejí pouze záměrně, mají-li vyřešit určitý výtvarný problém. Řešení takovýchto úkolů podporuje dětskou fantazii. Námětem může být např. co se děje pod sněhem, co vidíš pod skořápkou. Děti, ač nevidí dovnitř, se snaží tento úkol nakreslit.

3. Prostorové uspořádání

Označení dolního okraje jako země a vrchního okraje jako nebe u dítěte přetrvává velice dlouho. Jestliže dítě tuto představu překoná a začne se objevovat

kopcovitost krajiny a znázornění okolního vzduchu, jedná se o značný pokrok. Hlavní motiv se objevuje uprostřed plochy, drobné prvky se u leváků přesouvají z pravé strany ke středu. U praváků zůstává rozmístění prvků téměř stejné.

6.3. Vývoj výtvarného projevu od deseti do patnácti let, 2. stupeň ZŠ

Na druhém stupni potká většinu dětí tzv. krize dětského výtvarného projevu. Jedná se o značnou překážku ve výtvarné činnosti. „*Nástup období formálních operací, rozvoj abstraktního myšlení a rozvoj kritičnosti charakteristické pro toto období souvisejí se změnami ve struktuře osobnosti.*“¹ V tomto období převažuje u dětí racionální poznání a kritičnost okolního světa. „*Krize dětského výtvarného projevu není nutným jevem, existuje možnost její prevence vhodným pedagogickým vedením výtvarné činnosti dětí v tomto období i v obdobích předchozích.*“² Učitel musí vhodně hodnotit žákovy práce, neboť ten je v této době velice citlivý a sebekritický.

▪ Obsah dětských kreseb

Jestliže se dítě dostane do krize dětského výtvarného projevu, jeho práce se obvykle stává popisnou, suchopárnou, současně je však nedokonalá podle měřítek vizuální podobnosti i podle realistických požadavků. Dítě nerado kreslí, neboť si svou nedokonalost uvědomuje a prochází fází neúspěchu. Učitel by měl při zadávání výtvarného problému dát žákům na výběr několik technik, ze kterých si žáci rádi zvolí jim nejvhodnější způsob pro řešení úkolu. Leváci se záměrně vyhýbají kresbě tuší a dalším technikám, ve kterých nejsou úspěšní díky své výjimečnosti.

▪ Vývoj grafických typů

Děti se snaží co nejvíce své kresby přiblížit realitě, ale ne vždy úspěšně. Když dítě zažije několik neúspěchů, zpravidla ho to odradí od další výtvarné činnosti.

---

¹ Hazuková, H., Šamšula, P.: Didaktika výtvarné výchovy I. Karolinum UK, Praha 1991, str. 34

² Hazuková, H., Šamšula, P.: Didaktika výtvarné výchovy I. Karolinum UK, Praha 1991, str. 34

1. Postava

Žáci si začínají více všímat proporcí těla. Kresba žáka prochází velikými změnami, ruce se u postavy prodlužují, hlava se zmenšuje, jenže žák neumí používat zkratku a postava se nezdá být dokonalá. Dítě si to uvědomuje a odmítá ztvárňovat postavy ve svých kresbách. Vhodnými technikami pro tento typ jsou modelování a grafické techniky. Učitelé však tyto techniky neradi učí, buď nemají potřebné pomůcky pro dané činnosti nebo neznají možnosti, které jednotlivé techniky přinášejí.

2. Zvíře

Při zobrazování zvířat mívají žáci stejné problémy jako při kreslení postavy. V dětských kresbách se začíná objevovat schématické znázorňování zvířat. Čím dál více se děti uchylují k obkreslování a necitlivému přejímání vzorů z tvorby dospělých. Obrazy jsou však disharmonické. „*Ve spojení s vysokou sebekritičností dítě ztrácí radost z tvorby, propadá depresím z vlastní neschopnosti*“¹

3. Dům

Domy získávají podobu narýsovaných budov. Snaží se o zachycení perspektivy, ale neznalost zákonů vzbuzuje u dětí velké rozpaky z výsledků jejich výtvarné činnosti. Hodně žáků a většina leváků se snaží neustále používat pravítka a vše si přeměřovat, což přetrvává z předchozího období.

4. Strom

Žáci mívají při snaze zachytit co nejdetailněji viděný strom velké problémy. Chtějí nakreslit všechny větvičky a listy, ale strom začíná vypadat nereálně. Dítě si nedokáže vybrat z celku pro něj důležitou část a zaznamenat ji. Znázornění stromu lze i jinými způsoby než kresbou podle skutečnosti, můžeme s dětmi např. snímat povrch kůry a poté z frotáží vytvářet koláže do tvaru stromu.

▪ Rozvoj výtvarného projevu

V tomto období se každý žák snaží prosazovat své zájmy nad druhé. Je důležité, aby učitel žákovy zájmy nepotlačoval, ale dal mu určitou volnost projevu. Každý žák je individuální osoba, proto je vhodné zadávat pouze námět nebo techniku. Nabízí se zde

---

¹ Hazuková, H., Šamšula, P.: Didaktika výtvarné výchovy I. Karolinum UK, Praha, str. 34

určitá volnost pro žákovy vyjádření. Výtvarné projevy mohou o dítěti vypovědět velice mnoho. Stačí, když se učitel více zajímá o své žáky a nebere výtvarnou výchovu jen jako odpočinkový předmět.

▪ **Prostor a objem**

Jak už jsem psala, tak každý žák je individuální, proto i zachycování objemu a prostoru je u každého jiné. „*Zobrazení prostoru je nevýtvarné, zakládá se na nepodařeném uplatnění deskriptivních pouček.*“¹ Tato informace se týká žáků, kteří procházejí krizí výtvarného projevu.

1. Zachycení objemu v ploše

V období dětské krize si dítě uvědomuje zákonitosti perspektivy, ale není ještě schopné je správně výtvarně zachytit, proto jejich obrazy nepůsobí ani dětsky ani neodpovídají realitě.

2. Zobrazení vnitřního objemu

V tomto věku dítě záměrně nezobrazuje nic, co není vidět. Fantazie ustupuje do pozadí a převládá realistické nahlížení na svět. Pro žáky bývá obtížné odpoutat se od reality a svých zkušeností a zážitků.

3. Prostorové uspořádání

Hlavní motiv se objevuje uprostřed formátu. Žáci si dokáží jednotlivé prvky uspořádat do plochy, zpravidla se jedná o symetrické uspořádání, asymetrii v tomto období nemají rádi. Do svých kreseb začleňují poznatky o perspektivě, i když je s ní nikdo neseznamuje, a proto nejsou vztahy jednotlivých prvků dokonalé. Na základních školách často učí výtvarnou výchovu učitelé bez této aprobace a zákonitosti perspektivy jsou jim také vzdálené a nejsou schopni žákům poradit.

---

¹ Hazuková, H., Šamšula, P.: Didaktika výtvarné výchovy I. Karolinum UK, Praha 1991, str. 34

obr. č. 14, Sloní fontána na našem náměstí, levák, formát A3, ZŠ Most

Sloní fontánu na tomto obrázku nakreslil levoruký žák šesté třídy. Na výkresu si můžeme všimnout nedokonalého použití perspektivy, i když je velký pokrok, když dítě perspektivu začne používat. Hlavní motiv je kreslen modrým rychleschnoucím inkoustem a je umístěn do středu formátu. Pozadí je dokreslené modrou pastelkou. U fontány je viditelná symetričnost.

Žáci na této škole jsou vyučováni neaprobovanými učiteli. O perspektivě učitelé vědí velice málo, o čemž jsem se mohla sama přesvědčit.

7. Výtvarné techniky a leváci

Levorucí žáci se setkávají se všemi výtvarnými technikami na základní škole stejně jako praváci. Některá technika je pro ně méně vhodná, v jiné naopak pracují stejně jako praváci. Práce v jednotlivých technikách se liší nejen postupy, ale i dostupnými materiály a prostorem pro práci. Každá technika se dá upravit pro následnou činnost leváků. Je důležité, aby se levorucí žáci necítili méněcenní a nešikovní.

7.1. Malba

Tato technika je umělecký prostředek k zaznamenávání vizuálních zážitků a představ prostřednictvím barevných ploch a skvrn. Hlavním vyjadřovacím prostředkem je barva. Malba pomocí barev rozvíjí fantazii, barevné cítění a vkus dítěte. Do malby dítě vkládá své emoce a obraz vnímání dětského světa. Učitel nesmí dítě omezovat a musí mu poskytnout dostatek prostoru pro seberealizaci. Úkolem pedagoga není vnutit dítěti svoje barevné vyjádření, ale vcítit se do barevného mnohdy originálního chápání barev dítěte a umožnit mu svobodně se umělecky vyvíjet.

„Barvy jsou všude kolem nás. Přestože jim v běžném každodenním shonu nevěnujeme zvláštní pozornost, tvoří neodmyslitelnou součást našeho života a působí i na naše podvědomí.“¹ Každé dítě je individuální a vnímá barvy trochu jinak. V obrazech nacházíme i rozdílné používání barev u leváků a praváků.

V malbě se nesetkáváme s překážkami pro leváky jako v jiných technikách. Hlavním problémem je držení náčiní. Pro mladší žáky je dobré připevnit na štětce trojhranné nástavce. Je vhodné využívat i netradiční techniky malby. Jedna z metod, které se dají použít, je malba rukama. Levorucí žáci zpravidla využívají obě ruce a nedělá jim to problémy. Naopak pravorucí se omezují na malbu pravou rukou a levou téměř nevyužívají. Pro tuto činnost můžeme použít jak suché tak mokré techniky.

---

¹ Brožová V., Peřinová M.: Kreslíme, malujeme, modelujeme .... Fortuna, Praha 1994, str. 97

7.2. Kresba

Jedná se o techniku, která patří k nejstarším výtvarným projevům člověka. Hlavním výrazovým prostředkem je linie a bod. Kresba je založena na vztahu linií nebo jiných kresebných stop. Při pokusu o zachycení tvaru je důležité uvědomit si jeho obrys. „Svět je plný barev, ploch a prostorových útvarů, ale linie? Obrysové linie ohraničující tvary v přírodě vůbec nenajdeme.“¹ Kresba je však základem pro další techniky, používáme ji jako podkresbu pod malbu, jako vzor pro grafické zpracování, atd. Kresba je pro žáky velice náročná a ne vždy zábavná jako malba, prostorové činnosti či grafika.

Když si však prohlédneme dětské sešity či učebnice, zjistíme že si děti čarují jednoduché obrázky i na malinké kousky papíru. Tyto obrázky vznikají v době, kdy se dítě nudí nebo ho zaujme určitý tvar a pokusí se ho zachytit. Ač je to u učitelů nežádoucí, já si myslím, že tyto drobné obrázky značně rozvíjejí fantazii a představivost dětí.

V kresebných technikách jsou pro leváky důležité vyjadřovací prostředky. Při kresbě tužkou nebo pastelkami používáme trojhranný systém, popřípadě trojhranné násadky na tužky. V obchodech se začínají objevovat i ořezávká pro leváky, což je další pomůcka ulehčující výtvarnou činnost levákům. Vhodným pomocníkem jak pro leváky tak pro praváky je položení si papíru pod ruku, aby se tužka, rudka, či jiné suché materiály nemazaly.

Nejméně vhodnou technikou pro levoruké žáky je perokresba. Tuš sama o sobě se velice snadno rozmazává a u leváků minimálně dvakrát více. Při práci s redisperem žák na násadku tlačí, místo aby jí po papíře posunoval. Čára je velice kostrbatá, papír se narušuje a trhá. Leváci postupně ztrácejí zájem o tuto techniku. Lepší než redispero je pro leváky kresba dřívkem. Při tomto druhu kresby je důležité, aby levorucí žáci začínali zprava doleva, aby si svoji kresbu nerozmazali. Tuš můžeme nahradit rychleschnoucím inkoustem pro leváky, opět se dá s větší námahou koupit v obchodech s papírenským zbožím, nebo černým centropenem.

Další nevýhodou pro leváky je kresba v plenéru. Musejí si dobře vybrat sešit, papíry, na které budou kreslit. Absolutně nevhodný je kroužkový blok, protože žák nemá oporu pro svou levou ruku.

---

¹ Brožová V., Peřinová M.: Kreslíme, malujeme, modelujeme .... Fortuna, Praha 1994, str. 8

Levoručí žáci mívají velice často problémy s psaním, proto se v grafomotorických cvičeních využívá automatická kresba. Velké archy papírů připevněné do svislé polohy pomáhají žákům ke zlepšení motoriky, dochází k uvolnění pletence ramenního a postupné diferenciaci do zápěstí. Je dobré postupně přecházet od velkých a svislých formátů k menším ve vodorovné poloze.

7.3. Grafika¹

„Podstata tiskařské techniky spočívá v tom, že se barva z tiskařské formy přenáší tlakem na papír.“² Jedná se o přehodnocení umělcovy kresby a transponování do určitého materiálu.

Na základní škole se žáci příliš s grafickými technikami nesetkávají, neboť školy nejsou vybavené tiskařskými lisy a potřebnými materiály. Také učitelé se těmito technikám vyhýbají. Žáci se setkávají pouze s monotypy, což je technika na pomezí malby a grafiky. Nejčastěji žáci vytvářejí osově souměrné obrazce otisknutím barevných skvrn z jedné poloviny papíru na druhou. Občas se objevují tiskátka z brambor, ale do jiných technik se učitelé s žáky nepouštějí.

Grafika je pro leváky na jednu stranu vhodná technika, ale na druhou stranu se setkávají opět s určitými obtížemi. Nevýhodou jsou nástroje. Rydla jsou uzpůsobena zpravidla pro obě ruce, ale záleží na designu držátka, někdy jsou tvarované pro dobré držení do pravé ruky, nikoliv do levé. Leváci nemohou používat klasické řezáky. Ty mají ostří skosené pro pravoruké výtvarníky. Další nevýhodou pro leváky je uzpůsobené místo pro tisk, pravoručí žáci si rozdělávají barvy na pravé straně a leváci je mají umístěné přes ruku.

S dětmi na základní škole můžeme vyzkoušet mnoho grafických technik, vše se dá přizpůsobit, aby nebylo potřeba velkého množství pomůcek. Při technice tisku z výšky můžeme s dětmi využívat různé koláže, ať už papírové nebo textilní. Tiskařský lis můžeme nahradit například válečkem, kdy matici položenou na papíru přikryjeme novinami a válečkem převálíme. Musíme však vyvinout větší tlak, aby se matrice dobře obtiskla. Místo válečku můžeme použít i naplněnou plastovou láhev o obsahu minimálně jednoho a půl litru. S dětmi se dají otiskovat různé muchláže z papíru nebo

---

¹ V této podkapitole jsem čerpala z knihy Úvod do didaktiky kresby a grafiky II. Technická univerzita, Liberec 2003

² Bartko, O., Bradová, Z., Kocůrkova, J.: Výtvarná výchova. SPN, Praha 1984, str. 103

izolepy. Tyto muchláže používáme jako razítka nebo podobným způsobem jako při tisku z papírové či textilní koláže. Tisky z muchláží dotváříme tuší nebo barvami.

Při tisku z výšky můžeme s dětmi vyzkoušet sádrorez. Děti si samy připraví sádrový štoček, do kterého po zatuhnutí prorýváme motiv pomocí ostřejších předmětů, jako jsou hřebíky různé tloušťky, nože, atd. Menší obtíže jsou při tisku, z této matrice tiskneme ručně, ale nesmíme vyvinout velký tlak, neboť se deska drolí nebo praská. Sádra je savý materiál, proto před použitím barvy přetřeme sádro šelakem. Podobným způsobem můžeme pracovat s plastelínorytem.

Tisk z plochy bývá velice často zastupovaný, jak už jsem se zmínila, monotypem nebo protiskem. Protisk je velice snadná technika, kterou si mohou děti vyzkoušet už v mateřské školce. Není náročná na materiál ani na přípravu. Na skleněnou plochu si naválíme barvu, přiložíme papír a motiv prokresluje druhou stranou štětce nebo dřívkem.

7.4. Prostorová činnost

„Naše zkušenosti z každodenního života jsou trojrozměrné, pohybujeme se v prostoru bytu, školy, města, v přírodě, kde se každý objekt a každý předmět vyznačuje prostorovostí.“¹ Trojrozměrné předměty jsou buď dílem přírody nebo dílem člověka. Velikost a tvar předmětů vytvořených člověkem vyplývá z účelu, který jim určil, přičemž důležitou úlohu sehrává citový vztah k předmětu. Každý předmět je obrazem potřeb člověka a vyjadřuje estetický vztah člověka ke skutečnosti.

Děti velice rády modelují, pokud k tomu mají dostatečný prostor a prostředky. Na školách bývá ve zvyku modelovat z plastelíny, občas z hlíny, pokud ji mají učitelé na školách k dispozici, což nebývá tak často. *„Na trojrozměrné vytváření můžeme použít nejrozmanitější materiály: papír, plech, drát, sádro, kámen, kov, sklo, vosk, plastelínu, ale nejvhodnějším materiálem je od pradávna hlína.“²* Každé dítě má ve svém kufříku s výtvarnými potřebami jeden balíček plastelíny, což je velice málo a výtvar vzniklý z tohoto množství je malý. Plastelína se také nedá používat do nekonečna, snadno se smíchá a ztrácí svou barevnost tak přitažlivou pro děti. Práce

---

¹ Bartko, O., Bradová, Z., Kocůrková, J.: Výtvarná výchova. SPN, Praha 1984, str. 114

² Bartko, O., Bradová, Z., Kocůrková, J.: Výtvarná výchova. SPN, Praha 1984, str. 115

s plastelínou děti po určitém čase omrzí. Učitelé by měli mít v zásobě i jiné prostředky pro prostorovou činnost. Mnoho učitelů se této činnosti vyhýbá, protože po práci s plastelínou nebo hlínou zůstává veliký nepořádek. Plastelínu a hlinu můžeme nahradit vizovickými těsty.

V této činnosti mají leváci částečnou výhodu. Od raného dětství musí cvičit nejen levou ale i pravou ruku, proto je jejich druhá ruka šikovnější a mohou ji lépe využívat. Praváci se spoléhají na svou pravou ruku a levá jen vypomáhá. Prostorové techniky mají téměř všichni leváci v oblibě.

8. Zásady při práci s levorukými dětmi

Levorucí jedinci by měli být od narození vedeni k tomu, že leváctví je úplně normální jev a není to žádná nemoc ani porucha. Je důležité, aby si jedinci uvědomili, že se nemají za co stydět ani nemají co skrývat. Pracovat s leváky je pro praváky dosti těžké, protože neumějí určité činnosti ukázat na druhou stranu. Pro správný vývoj levorukých dětí je důležité nepotkávat se s překážkami způsobenými pravorukou společností.

8.1. Zásady při práci ve škole¹

Učitel by měl levorukým žákům věnovat více individuální péče a své trpělivosti. Málokterí učitelé znají zásady pro práci s levorukými žáky. Ti, co je znají, se jimi řídí velice málo. Zde uvádím několik zásad pro usnadnění žákova života ve třídě.

- Levorucí žáci by měli sedět na levé straně dvojitého stolku nebo vedle jiného leváka, aby se jim nestávalo, že budou do sebe s pravákem lokty narážet.
- Je důležité zajistit levákům dostatečné množství přirozeného, popřípadě umělého světla.
- Stolky nebo lavice mají mít odpovídající velikost. Příliš nízké lavice mohou svádět k zvedání ramen a ke kroucení těla při psaní, kreslení nebo malování.

---

¹ V této kapitole jsem čerpala z knihy Leváci a jejich výchova. Portál, Praha 2002

- Leváci mají pera držet minimálně dva centimetry od konce, aby viděli, co píší.
- Levoručí žáci musí pero nebo tužku po papíru spíše strkat než táhnout, mohou jim pomoci jemnější tužky. Také může pomoci vyzkoušet několik různých typů per, dokud dítě nenajde takové, které klouže lehce.
- Pro zlepšení práce dítěte je při dobré používat trojhranné násadky na pera, tužky, štětce. Při kreslení se snažíme s žáky využívat tužky a pastelky z trojhranného programu.
- Na začátku roku, upozorníme rodiče na dostupné pomůcky pro leváky, jako jsou nůžky, ořezávátko, pravítka, pera se speciálním inkoustem pro leváky, atd.
- V hodinách výtvarné výchovy upravujeme místo a techniky pro levoruké žáky, aby zažili také pocit úspěchu.

obr. č. 15, Žáci 1. třídy¹

Na této fotce je vidět, že učitelé již řadu let používané zásady neznají nebo si neuvědomují problémy, které malým školáčkům způsobují. Toto posazení žáků je

¹ www.zscurie.cz/texty/galer/0506/1T/page00004.htm

nevhodné jak pro leváka tak i pro dívku píšící pravou rukou. Ani jedno z dětí nemá na stole dostatečné místo pro činnosti spojené s psaním.

8.2. Zásady při práci doma

Dítě je centrem pozornosti rodičů od narození, proto jsou prvními, kteří si můžou všimnout preference jejich dcerky nebo syna. Od narození by rodiče měli dávat předměty do neutrální zóny dítěte, ani ne doprava ani ne doleva. Jestliže jsou rodiče praváci, je celý byt uspořádaný pro jejich potřeby k výhodnější práci pravou rukou. Levoruké dítě má ztížené působení v tomto bytě. Při organizování věcí ve skříních, přípravě stolu na večeři nebo při přemísťování nábytku, můžeme promyšleným postupem zvýšit pohodu levorukého dítěte.

- Stůl by měl být umístěn přímo proti oknu nebo tak, aby přirozené světlo dopadalo zprava na pracovní plochu.
- *„Stoly a lampičky by měly být umístěny tak, aby odpovídaly potřebám leváka, a vypínače by měly být snadno přístupné levé ruce.“¹*
- Do zařizování, přestavování a upravování dětského pokoje zapojujeme i samotné děti. Napomáhají nám řešit problémy levorukosti.
- Členové rodiny by měli přistoupit na jisté drobné nepohodlí bez reptání, aby levák neměl ze své jinakosti negativní pocity.
- Rodiče by měli zajistit svému levorukému dítěti co možná nejvíce pomůcek usnadňujících jeho práci.
- Při nástupu dítěte do mateřské nebo základní školy je vhodné sdělit třídnímu učiteli potíže, které levoruké dítě má v určitých činnostech.
- Rodiče by se měli sami zajímat o materiály a pomůcky usnadňující žákovu působení doma i ve škole.

---

¹ Healey, Jane M.: Leváci a jejich výchova. Portál, Praha 2002, str. 63

9. Vzdělávací přístupy pedagogů ve výtvarné výchově k levákům

Vzdělávací přístupy pedagogů ve výtvarné výchově k levákům se mění podle stupně vzdělávání. V mateřských školách věnují učitelky více individuální péče všem dětem, proto se zajímají i o pomůcky pro leváky. Další výhodou je vybavenost těchto zařízení. Mnohé z nich zajišťují výtvarné pomůcky pro děti samy, proto jsou zde pro ně k dispozici nůžky pro leváky, pastelky a tužky z trojhranného systému, atd. V mateřských školách mají děti více času a prostoru pro výtvarnou činnost. Mohou se volně pohybovat, při aktivitách stát, samy si volí čas, kdy úkol vykonají.

S přestupem na základní školu se mění průběh výtvarných činností. Žáci jsou upoutáni ke svému místu, nemohou volně pochodovat po třídě a mnohdy si nesmějí ani stoupnout. Pedagogové jim často nedávají volnost projevu a uchylují se k diktátorskému stylu učení. Všichni dělají jedno, což může vypadat hezky na výstavě, ale nerozvíjí to tvořivost a fantazii jedinců. Speciální pomůcky si levorucí žáci shánějí individuálně a jsou závislí na znalostech a informovanosti rodičů a třídních učitelů.

Na druhém stupni se výtvarná výchova dostává do okrajového zájmu žáků a stereotypní hodiny bývají brány jako čas k relaxaci a zábavě. V průběhu výtvarné činnosti mají žáci ve zvyku poslouchat rádio nebo hrát hry v mobilních telefonech. Hodiny výtvarné výchovy velice často vyučují nekvalifikovaní učitelé. Tito pedagogové neznají techniky ani postupy, kterými by ulehčili práci levorukým žákům. Probudit zájem u dětí není tak těžké, stačí techniky využívat originální, zajímavou formou.

10. Vyhodnocení průzkumu na základě dotazníku

Pro zjištění znalostí pedagogů v této problematice jsem použila dotazník. Učitelé odpovídali na devět jednoduchých otázek týkajících se levorukých žáků v hodině výtvarné výchovy. Z devadesáti rozdaných dotazníků se mi jich vyplněných vrátilo osmdesát čtyři, což je devadesáti tři procentní úspěšnost. Na všech čtyřech základních školách v Mostě byli pedagogové přístupní a ochotní pomoci.

DOTAZNÍK: LEVÁCI VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ

---

*Dotazník je určen pro učitele 1. stupně ZŠ a učitele výtvarné výchovy na 2. stupni ZŠ.
Předem děkuji za čas strávený nad tímto dotazníkem.*

1. Navštěvují Vaši třídu levorucí žáci?

☐ Ano, počet dívek _____ počet chlapců _____

☐ Ne

2. Mají levorucí žáci problémy v hodinách výtvarné výchovy?

☐ Ano, jaké

_____
_____

☐ Ne

3. Jaká výtvarná technika je podle Vás pro leváky nejtěžší a proč?

_____
_____

4. Setkali jste se s výtvarnými pomůckami pro leváky?

☐ Ano, s jakými

☐ Ne

5. Na jaké straně v lavici pro dva by měl levoruký žák sedět?

---

6. Jak zajišťujete levorukým žákům dostatek přirozeného světla v hodině výtvarné výchovy?

---

7. Dokážete levorukým žákům ukázat činnost v hodinách pracovních činností i na levou ruku? Máte-li s tím potíže, napište jaké.

---

8. Je možné nahradit problematickou techniku práce s tuší jinými způsoby?

---

9. Zkuste charakterizovat rozdíly mezi pravorukými a levorukými žáky.

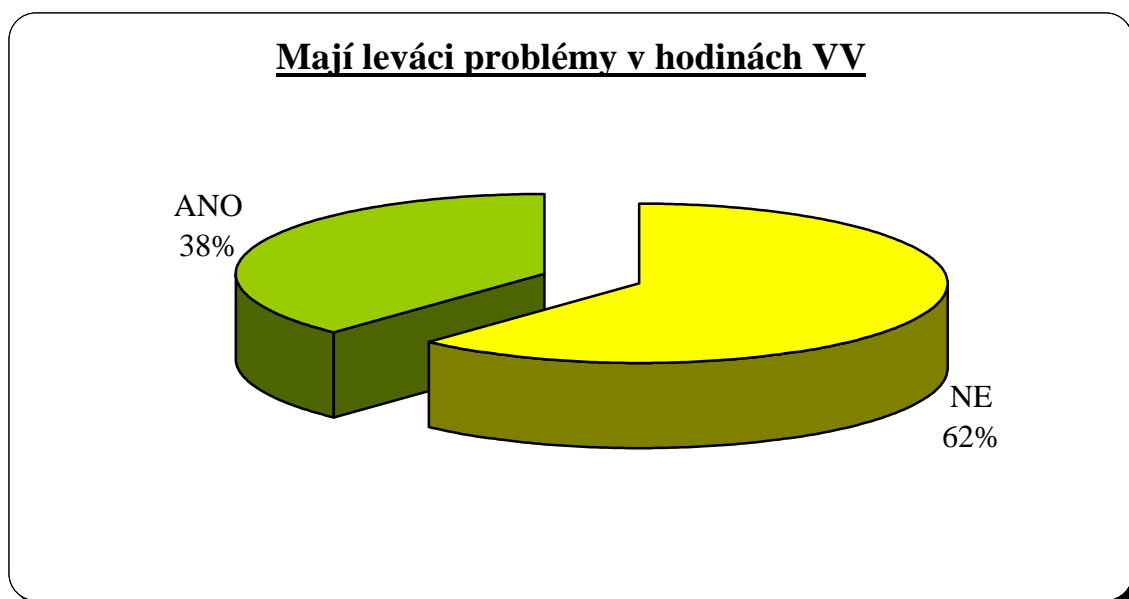
---

1. Navštěvují Vaši třídu levorucí žáci?

V dnešní době se objevuje v každé třídě alespoň jeden levoruký žák. Nejvíce zjištěných leváků v jedné třídě je osm z celkového počtu jednadvaceti žáků. U tohoto dotazu měli někteří učitelé menší problémy, všichni si pamatovali, kolik mají ve třídě leváků, ale nepamatovali si, kolik dívek a kolik chlapců.

2. Mají levorucí žáci problémy v hodinách výtvarné výchovy?

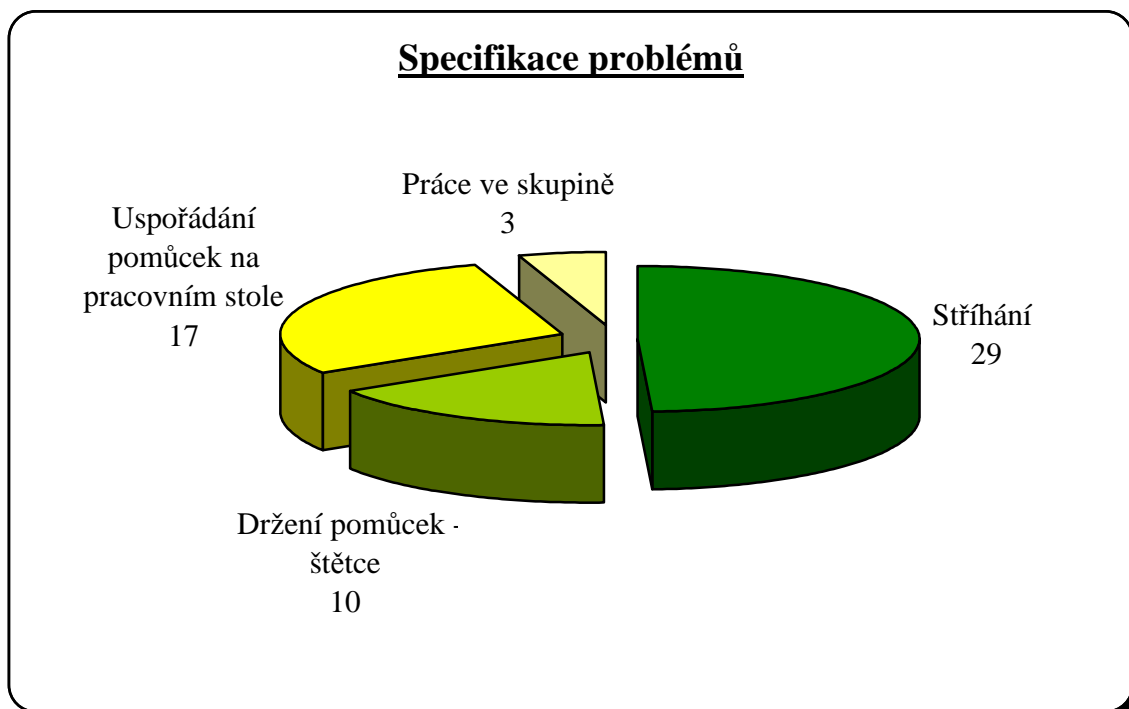
V této otázce se učitelé již značně rozcházel, více jak polovina učitelů uvedla, že levorucí žáci nemají žádné problémy v hodinách výtvarné výchovy. Pedagogové, kteří si všimli potíží při hodinách výtvarné výchovy, mnohdy uvedli pouze jednu překážku. V prvním grafu je zaznamenán celkový procentuální výsledek odpovědí učitelů.

graf č. 1

V následujícím grafu uvádím nejčastější problémy levorukých žáků v hodinách výtvarné výchovy, jak je uvedli učitelé. Stíhání je nejčastější problém, který byl dříve způsoben nedostupností nůžek pro leváky a nedostatečnými informacemi. Následuje uspořádání pomůcek, jelikož leváci mají odlišné požadavky na pracovní prostor. Špatné držení štětce se odvíjí od nesprávného držení psacího náčiní. Práce ve skupině je

problémová z hlediska postavení jednotlivých žáků kolem pracovní plochy. Při kresbě nebo malbě na velké formáty zbývají na levoruké žáky místa v rozích podkladu z důvodu odlišného stínování, šrafování nebo tahů štětce.

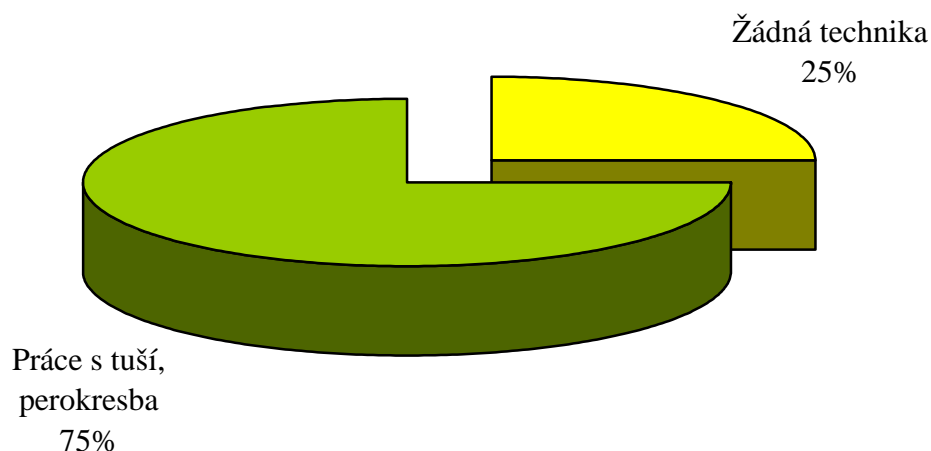
graf č. 2

3. Jaká výtvarná technika je podle Vás pro leváky nejtěžší a proč?

V této oblasti se učitelé rozdělili na dvě skupiny, buď uvedli, že žádná technika není pro leváky překážkou, nebo napsali práci s tuší, konkrétně perokresbu. U levorukých žáků se objevuje rozmazaná a nepravidelná linka. Velice často se stává, že je podkladový materiál u leváků redisperem narušen. Leváci redispero po papíře tlačí místo toho, aby ho táhli.

Nějtežší technika pro leváky ve VV

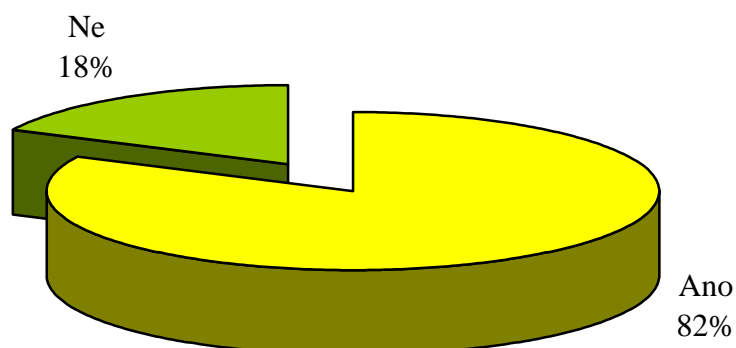
graf č. 3

4. Setkali jste se s výtvarnými pomůckami pro leváky?

Otázkou číslo čtyři jsem se chtěla dovědět, zda se učitelé informují o dostupnosti a hlavně nabídce speciálních pomůcek pro leváky na výtvarnou výchovu. Velice mě udivilo, že část učitelů nezná ani nejzákladnější pomůcky pro leváky, jako jsou např. nůžky uzpůsobené pro tyto žáky. Naopak někteří pedagogové měli velice dobrý přehled o těchto pomůckách. Musím s nimi souhlasit, když dodávají, že tyto nástroje jsou k dostání jen ve specializovaných obchodech s papírenským zbožím a jsou značně drahé.

V grafu je procentuálně znázorněno, jaká část kantorů se setkala s výtvarnými pomůckami pro leváky. Někteří učitelé se po odevzdání dotazníku zpětně ptali na dostupné materiály pro tyto žáky.

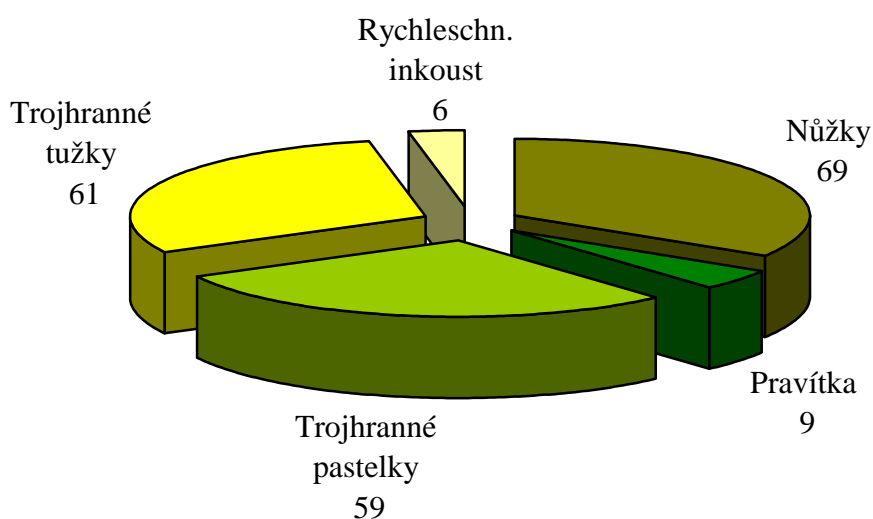
Setkali jste se s výtvarnými pomůckami pro leváky?

graf č. 4

Mezi nejčastěji používané pomůcky pro leváky patří nůžky a trojhranné tužky, které jsou také nejdostupnější. Rychleschnoucí inkoust a pravítka jsou k dostání pouze ve specializovaných obchodech. Levorucí žáci na malých městech nemají možnost tyto pomůcky sehnat.

Výtvarné pomůcky pro leváky

graf č. 5

5. Na jaké straně v lavici pro dva by měl levoruký žák sedět?

Tato otázka byla všeobecného charakteru a měli by na ni znát odpověď všichni pedagogové. Byla jsem překvapená, že všichni učitelé odpověděli vlevo, což je správně. Skutečnost byla však jiná, a i když pedagogové odpověděli tak, jak odpověděli, v jejich třídách sedí děti velice často naopak. Mrzelo mě to hlavně u učitelů, kteří jsou sami leváci a tyto problémy znají z vlastní zkušenosti.

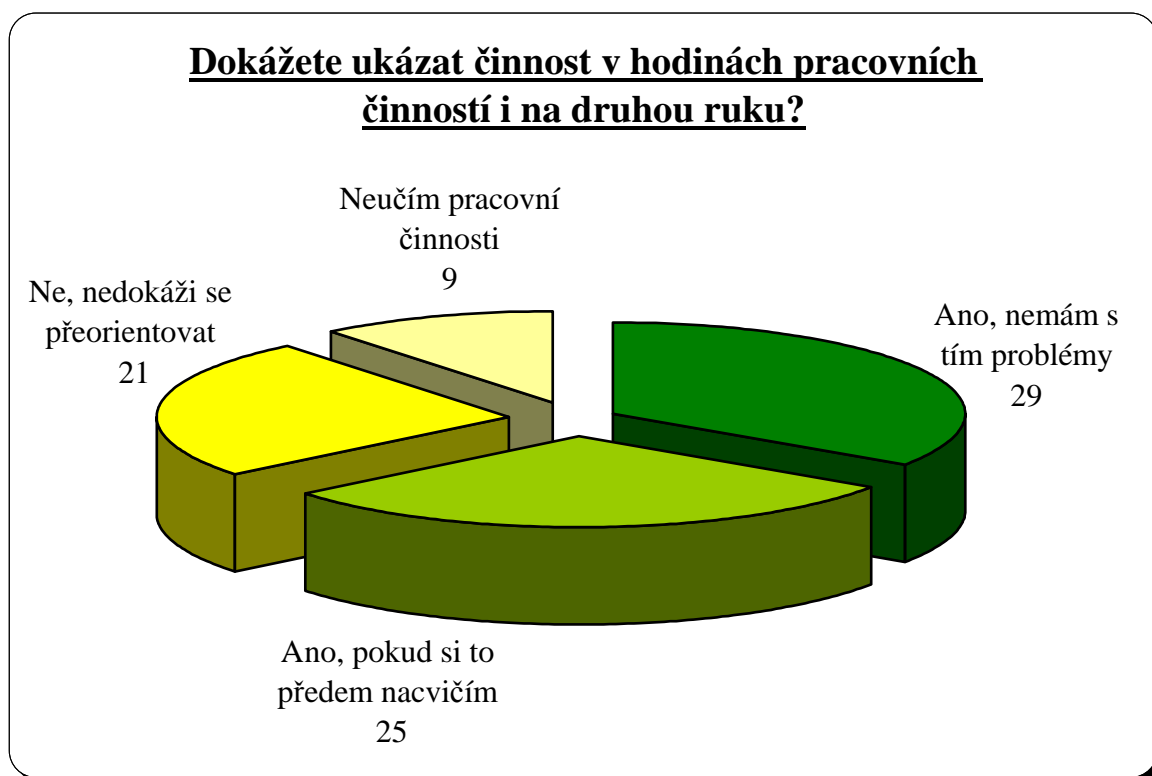
6. Jak zajišťujete levorukým žákům dostatek přirozeného světla v hodině výtvarné výchovy?

V odpovědi na danou otázku se učitelé víceméně shodli. Většina pedagogů zajišťuje levorukým žákům dostatek světla, byť ne přirozeného, rozsvícením světel ve třídě. V žádných třídách, ve kterých jsem s dětmi zkoušela výtvarné techniky pro svoji praktickou část, nebylo ve zvyku přesazovat děti do lavic blíže k oknům a zády k tabuli. Podle mého mínění se takto dá zajistit stejné množství přirozeného světla, jako mají pravorucí žáci, avšak leváci nejsou na přesazování zvyklí a je jim to nepříjemné. Nedokáží se uvolnit a věnovat se plně výtvarné tvorbě.

7. Dokážete levorukým žákům ukázat činnost v hodinách pracovních činností i na levou ruku? Máte-li s tím potíže, napište jaké.

Otázka sedmá směřovala přímo na dovednosti učitelů. Měli se zamyslet, zda dokáží levorukým žákům předvést potřebnou aktivitu v hodině pracovní činnosti. Mnozí pedagogové to slyšeli poprvé, že by se takto měli věnovat levorukým žákům. Kantoři se tímto nezabývají, neboť si myslí, že leváci si najdou sami ten správný postup. Pro levoruké děti je však daleko těžší než pro dospělého člověka převrátit zrcadlově danou činnost. Levorucí žáci zažívají nejednou v hodinách pracovních činností neúspěchy. Jestliže chtějí dosáhnout stejného nebo lepšího výsledku než pravorucí jedinci, musejí vynaložit více úsilí a trpělivosti. Často roli učitele suplují rodiče, kteří doma dohánějí, co učitelé nezvládají žákům předvést v hodinách.

Z dotazníku vyplynulo, že 29 učitelů z dotázaných dokáže činnost předvést bez problémů a 25 po nacvičení. 21 pedagogů se nedokáže přeorientovat na druhou ruku, což je velmi mnoho. Když je složité pro dospělého člověka předvést činnost na levou ruku, jaké problémy to musí přinášet levorukým žákům, když si musí převracet obraz daného úkolu.

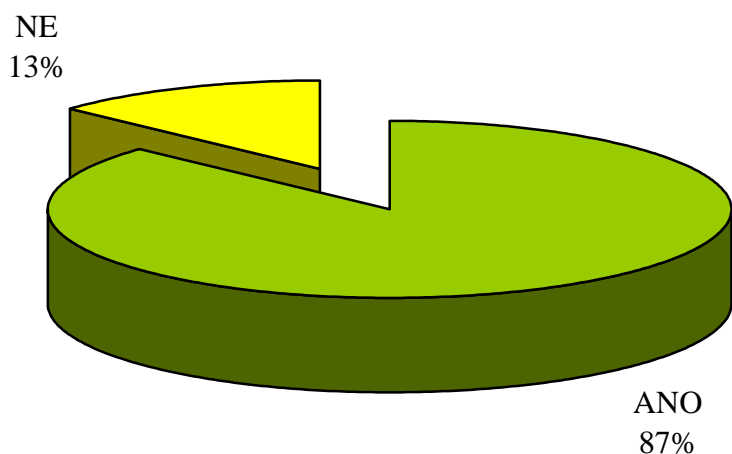

graf č. 6

8. Je možné nahradit problematickou techniku práce s tuší jinými způsoby?

Zajímalo mě, zda se dá podle učitelů nahradit jinými způsoby. Necelá polovina odpověděla ano, a to slabým černým fixem. Je hezké, že učitelé tyto věci znají, ale lepší by bylo, kdyby teorii zapojovali více do praxe.

Je možné nahradit techniku práce s tuší?

graf č. 7

9. Zkuste charakterizovat rozdíly mezi pravorukými a levorukými žáky.

Závěrečná otázka se týkala rozdílů mezi pravorukými a levorukými žáky. Levoručí žáci jsou svým způsobem výjimeční a práci ve škole mají ztíženou nedostupnými pomůckami, které jsou spíše pro praváky. Usnadnění jim nepřináší ani učitelé, kteří nedokáží předvést určité činnosti na levou ruku. Na druhou stranu jsou leváci všestrannější a více používají obě ruce. Mnoho učitelů tuto otázku vůbec nevyplnilo.

Díky tomuto dotazníku jsem se dozvěděla, že skupina učitelů nemá přehled o pomůckách, které jsou vhodné pro leváky. Málo se zajímají o problematiku výtvarné techniky, což ve vývoji levorukým jedincům neprospívá. Levorukých žáků ve třídách přibývá, proto si myslím, že by se měli více zajímat o tento problém.

Je pravda, že dostupnost pomůcek je špatná, ale snad se v budoucnu situace zlepší a speciální školní potřeby pro leváky budou dostupné i v běžných papírnictvích. Učitelé by měli propojovat teoretické znalosti s praxí a přizpůsobovat problémové výtvarné techniky možnostem levorukých žáků.

11. Praktické ověření výtvarných postupů pro leváky

V praktické části jsem si s dětmi ověřila předcházející poznatky. Tuto oblast jsem rozdělila na čtyři hlavní úkoly, kresbu, malbu, grafiku a prostorovou činnost. Pro tyto okruhy jsem vytvořila výtvarné náměty a zrealizovala jsem je na prvním a druhém stupni základní školy, některé činnosti jsem začlenila i do mateřské školy. Byla jsem zvědavá, zda se leváci opravdu takto vymykají a jestli učitelé přizpůsobují vzdělávací postupy těmto dětem.

Na Základní škole v Mostě jsem si vybírala třídy, které navštěvuje větší počet leváků. Hodiny výtvarné výchovy jsem připravovala pro první, čtvrtou, šestou a sedmou třídu.

11.1. Malba

1. Vysněný dům

Na prvním stupni jsem si vybrala čtvrtou třídu, ve které je třicet žáků, z toho pět leváků. V této třídě učí paní učitelka, jejíž vedoucí ruka je také levá. Překvapilo mě, že měla špatně posazené děti, dva leváci seděli napravo v lavici.

- Téma: Vysněný dům
- Cíl: Naučit děti základní míchání barev.
- Technika: Malba temperovými barvami.
- Pomůcky: podložka na lavici, temperové barvy, kelímek na vodu, paleta, štětce, kreslicí karton A3, pracovní oděv
- Motivace: Krásně se posadíte a zavřete oči. Právě jste se ocitli v kosmickém raketoplánu a připravujete se ke startu. Odstartovali jste a prolétáte atmosférou do vesmíru. Podíváte se kolem sebe a vidíte planety naší sluneční soustavy, Merkur, Venuši (nechám dopovědět děti). Přistáváte na neznámé planetě a zjišťujete, že zde můžete normálně dýchat, jsou zde stromy, podivná zvířata, ale líbí se vám tu. Rozhodnete se postavit si vlastní město. Stáváte se architekty a každý z vás si navrhuje

svůj vlastní dům, ještě chvíli nechte oči zavřené a představte si ten váš domeček. Až si ho detailně prohlédnete, zkuste ho namalovat na připravený kreslicí karton.

- Postup: Žákům nechávám prostor pro samostatné tvoření. V průběhu činnosti se žáci učí namíchat i jiné barvy, neboť mají k dispozici pouze barvy základní.

obr. č. 16, Obláčný dům, levák, 10 let, Formát A3, ZŠ Most

Tento obrázek č. 16 byl namalován levorukým chlapcem. Můžeme si všimnout přetrvávajícího řazení doprovodného prvku napravo. Všechna pět leváků bylo v této činnosti daleko pomalejší než praváci. Každý z nich se zaměřil na jiný výrazový

prostředek, jeden se zaměřil na barvu, druhý na tvar domu, třetí na detail. Výkresy se lišily od praváků umístováním jednotlivých prvků v obraze.

obr. č. 17, Dům ohně, levák, 10 let, formát A3, ZŠ Most

Autorem tohoto obrázku č. 17 je opět levoruký chlapec. V jeho obraze je čitelná kompozice, kdy umísťoval hlavní část budovy doprava. Plameny vycházející ze střechy se stáčíjí doleva, což znamená v přirozeném směru pro levoruké jedince.

obr. č. 18, Vysněný dům, levák, 9 let, ZŠ Most

Třetí z obrázků s č. 18 je opět od levorukého žáka. Hlavní motiv je umístěn ve středové části mírně posunut doprava, u tohoto chlapce přetrvává umísťování prvků k pravé straně. Můžeme zde vidět i tahy štětce, které jsou typické pro leváky.

obr. č. 19, Špatné držení štětce, levák, 9 let, ZŠ Most

Na obrázku č. 19 vidíme levorukou žákyni při malbě. Tuto fotografii jsem zařadila z důvodu špatného držení náčiní u leváků. Prolamování palce a křečovitý úchop vedou k rychlé únavě a bolestem ruky. Tento úchop má žákyně zafixovaný již z mateřské školy a upevnil se v hodinách psaní, kdy nebyl kladen důraz na správné držení psacího náčiní.

- **Hodnocení:** Výtvarné práce jsme si položili společně před tabuli, kde si mohli všichni prohlédnout namalovaná díla. Žákům se obrázky velice povedly, sami byli překvapeni, kolik různých domů se dá vymyslet. Každý byl originál.

- **Můj cíl:** V této činnosti jsem se zaměřila na rozmístění pomůcek na pracovním stole a správné držení štětců u leváků. Držení štětců je individuální, někteří drží náčiní špatně a projevuje se to i na průběhu činnosti. V jedné hodině se nedá vše napravit, ale cílevědomé působení třídní učitelky může znamenat zlepšení tohoto problému. Leváci měli problémy s organizací věcí na stolku, nejsou zvyklí mít barvy blíže ke své vedoucí ruce. Na začátku hodiny jsem záměrně neupozorňovala žáky na stranu, z které by měli začít. Zajímalo mě, zda leváci začnou zprava doleva. Pouze jeden levoruký žák začal tímto směrem. Ostatní začínali ze stejné strany jako praváci.

2. Pocity – malba rukama

Jedná se o výběrovou třídu se zaměřením na matematiku. Do sedmé třídy chodí dvacet sedm žáků, z toho čtyři leváci. Výtvarnou výchovu na této škole učí neaprobovaný učitelé. Vybavení třídy pro výtvarnou výchovu je velmi malé. Žáci mají k dispozici pouze čtvrtky velikosti A3, A4, malé množství hlíny a modrou tuš. Vše ostatní si žáci zajišťují sami.

- Téma: Pocity
- Cíl: Naučit žáky využívat k malbě vlastní ruce, nebát se barev.
- Technika: Malba rukama
- Pomůcky: podložka na lavici, temperové barvy, kelímek na vodu, paleta, kreslicí karton A3, pracovní oděv
- Motivace: Při motivaci využívám volnou asociaci neboli brainstorming. Na tabuli píšeme se žáky, co jim asociují jednotlivé pocity. Pro začátek jsem vybrala slova, štěstí, smutek. Jako inspiraci jsem použila Munchův obraz Výkřik, kde na diváka silně působí kombinace barev.
- Postup: Při malbě jsem dala žákům pouze jednu radu, malujte hustými barvami a snažte se pokrýt celou plochu.
- Hodnocení: Spolužáci si prohlédli všechny výtvary a snažili se slovy vystihnout, jaký pocit v nich malba vyvolává. Žákům přišlo zvláštní malovat rukama a neustále se chodili mýt. Byla to technika, se kterou se ještě nesetkali.
- Můj cíl: Chtěla jsem si potvrdit svoji domněnku, že levorucí žáci využívají při malbě obě ruce. Někteří levorucí malovali oběma rukama, ale někteří používali už jen svou vedoucí ruku. I v této třídě měli levorucí žáci problémy s uspořádáním pomůcek na lavici. V kompozici leváků se stále objevuje umísťování prvků k pravé straně, není to však už běžný jev.

obr. č. 20, Levoruký žák při malbě, 13 let, ZŠ Most

Na fotografii č. 20 je levoruký žák, který používal pravou ruku se stejnou frekvencí, jako ruku levou. Většina leváků využívala i svou druhou ruku, zatímco praváci zůstali pouze u své vůdčí paže. Jak leváci tak praváci začínali od prostřed formátu.

obr. č. 21, Pocity – Ledovec v bouři, levák, 13 let, formát A3, ZŠ Most

Obrázek č. 21 je výsledné dílo levorukého žáka, který byl zachycen při činnosti na předcházející fotografii. Můžeme si všimnout vyčnívajících ledovců, které jdou proti sobě. Je to způsobeno malbou oběma rukama.

obr. č. 22, Pocity – Strach, levák, 13 let, ZŠ Most

Na obrázku č. 22 si můžeme všimnout otisků obou dlaní, což je pro leváky přirozené. Hlavní motiv je umístěn v pravém horním rohu. Na tomto díle pracoval taktéž levoruký žák.

obr. č. 23, Pocity - Barevný déšť, levák, 12 let, ZŠ Most

obr. č. 24, Pocity - Radost, pravák, 12 let, ZŠ Most

Výkres s pojmenováním Barevný déšť, což je fotografie č. 23, namaloval levoruký žák. Naopak obrázek č. 24 byl namalován pravorukým žákem. Tyto dva výkresy uvádím pro srovnání, neboť je na nich dobře viditelný způsob malby. Praváci malují směrem doprava a leváci obráceně.

11.2. Kresba

1. Moje rodina – kresba tuší

Do předškolní třídy chodí tři leváci a dvacet dva praváků. V této školce mají děti určitou míru volnosti, své úkoly si plní v době, kdy samy chtějí.

- Téma: Já a moje rodina
- Cíl: Nácvik kresby postavy.
- Technika: Kresba tuší, pastelkami
- Pomůcky: podložka na lavici, tuš, špejle, pastelky z trojhranného systému, papír formátu A4
- Motivace: Individuální, povídání si o rodině. Malé děti rády vyprávějí své zážitky a také rády kreslí svoji rodinu.
- Postup: Děti kreslí pomocí tuše obrysy členů své rodiny, po zaschnutí je kolorují pomocí pastelky.
- Hodnocení: Děti si obrázky rády prohlížejí, ale spíše hodnotí a popisují své výtvary. Výkresy jsme vystavili na nástěnce ve třídě.
- Můj cíl: S dětmi jsem chtěla vyzkoušet kresbu tuší, zda mají levoručí žáci s touto technikou problémy. V mateřské škole nejsou děti ovlivňovány výtvarnými postupy a začínají vždy ze strany, která je pro ně přirozená. Tito žáci jsou zvyklí při kresbě stát, což je také důvod, proč si svou kresbu tolik nerozmazávají. Po nástupu do základní školy, jsou částečně nuceni při výtvarné výchově sedět na svém místě a nepohybovat se po třídě.

obr. č. 25, Moje rodina, levák, 5 let, formát A4, MŠ Most

Obrázek č. 25 nakreslil levoruký chlapec. Na této kresbě si můžeme všimnout rozmazaných linií u jednotlivých postav. Všechny čáry jsou rozmazány směrem doprava. Důvodem je posouvání levé ruky k pravé straně formátu.

obr. č. 26, Moje rodina, levák, 5 let, formát A4, MŠ Most

Na obrázku č. 26 vidíme rodinu levoruké dívky. U všech postav si všimneme podobného zachycení, kdy levá ruka je vzpažená a pravá ruka naopak připažená. Ač dítě kreslí bez záměru i v jeho obraze pozorujeme prvky leváctví. Tito jedinci zachycují častěji pravý profil, v kresbě patrné u natočení postav a zachycení bot osob z pravé strany.

2. Velikonoční vajíčko – kombinování technik

Pro kresbu na prvním stupni jsem si vybrala první třídu, kde je velký počet leváků, a to osm z dvaceti jedna žáků. S dětmi jsem spojila kresbu tuší s malbou transparentními potravinovými barvami. Jednalo se o techniku, se kterou se žáci ještě nesetkali.

- Téma: Velikonoční vajíčko
- Cíl: Procvičování kresby tuší a seznámení žáků s potravinovými barvami.
- Technika: Kresba tuší, malba transparentními barvami
- Pomůcky: podložka na stůl, tuš, špejle, kelímky na barvy, potravinové barvy (pro celou třídu postačí dvoje potravinové barvy, popřípadě barvy na vajíčka), široké štětce, kreslící karton A4, šablona vajíčka
- Motivace: Dnes si budeme povídat o Velikonocích. Každoročním zvykem je malování vajíček. Jak zdobíte vajíčka doma? Mnoho dětí je zdobí právě barvami na vajíčka. Tyto barvy v dnešní hodině použijeme trochu jinak. Budeme s ním malovat také vajíčka, ale na papíře. Nejdříve si musíme jedno vajíčko nakreslit.
- Postup: Obkreslení šablony vajíčka na kreslící karton, rozdělení na části a pomocí ornamentu vyzdobení. Během zasychání tuše si s pomocí dětí přichystáme potravinové barvy do větších nádob, z kterých pak barvy rozlévám dětem do kalíšků. Po zaschnutí kresby začneme malovat barvami, necháme je do sebe zapouštět a vytvářet zajímavé barevné kombinace.
- Hodnocení: Žákům se práce velice líbila, ačkoliv jsem činnost v průběhu pozměnila. Tito školáci nejsou zvyklí kreslit bez šablon, proto jsem jim je, po několika nepodařených pokusech o vajíčko, musela půjčit. Škoda, že v první třídě mají pouze jednu hodinu výtvarné výchovy týdně a na hodnocení dětských prací není dostatek času. Malým žákům trvá velice dlouho i uklízení a není žádané, aby o přestávce ještě poklízeli. Práce jsme zhodnotili druhý den. Dětem se líbilo použití barev na vajíčka jiným způsobem, než jak to znají z domova.

obr. č. 27, Velikonoční vajíčka, formát A4, ZŠ Most

obr. č. 28, Vajíčko, levák, 6let, ZŠ Most

obr. č. 29, Vajíčko, pravák, 7 let, ZŠ Most

Velikonoční vajíčko vlevo nakreslil levoruký chlapec. Můžeme si všimnout kostrbaté, občas rozmazané linie. Jednotlivé oblouky jsou vlevo užší než vpravo. Důvodem je, že konec linky kreslí do místa, které dobře nevidí. To samé, ale na opačnou stranu vidíme u obrázku vpravo, který nakreslila pravoruká dívka.

obr. č. 30, Velikonoční vajíčko, levák, 7 let, formát A4, ZŠ Most

Tento obrázek byl namalován levorukou žákyní. Potýkala se s velkými problémy. Všimněme si, že linie je na mnoha místech několikrát obtahovaná. Tuš si levou rukou rozmazávala, bylo na ní vidět, že jí práce netěší. Proto jsem jí poradila, aby tuš nenechala úplně zaschnout a pomocí transparentních barev ji vymyla.

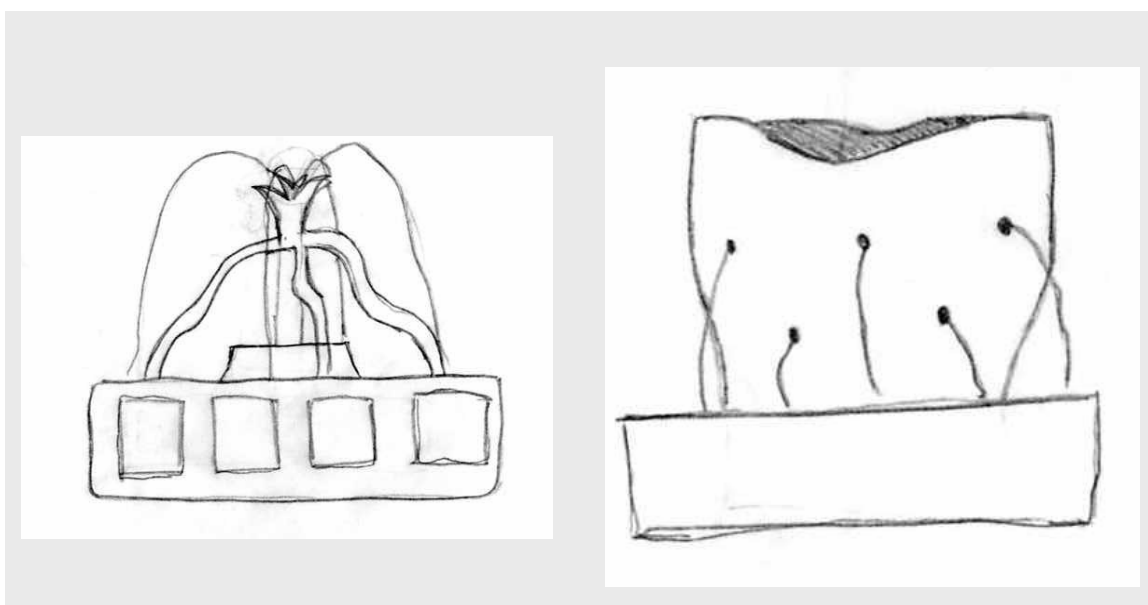
- Můj cíl: Při této činnosti mě zajímalo, jestli mají levorucí žáci problémy při kresbě tuší. Linka byla nepravidelná a vícekrát napojovaná. Obrázek si více rozmazávali než praváci. Výhodou bylo propojení s transparentní malbou, která tento nedostatek tlumí.

3. Nová kašna – kresba tužkou

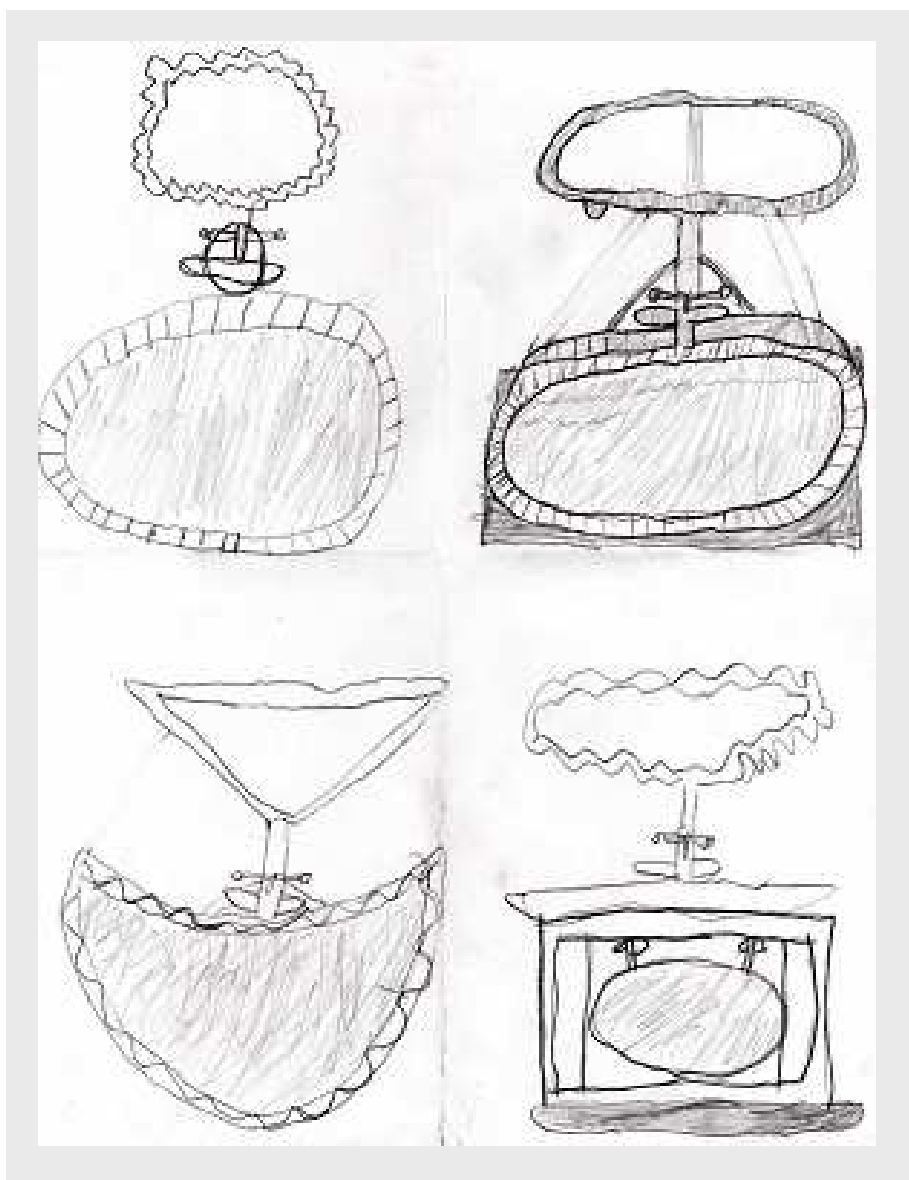
- Téma: Návrh nové kašny v našem městě
- Cíl: Naučit se připravovat kresebné návrhy před následnou realizací.
- Technika: Kresba tužkou
- Pomůcky: Papíry, měkké tužky, guma
- Motivace: Vaší třídě byl zadán ke zpracování projekt, týkající se nové kašny na náměstí. Lidé přemýšleli, jaká kašna by se jim líbila. Mladí lidé by si přáli moderní design kašny, děti by ji chtěly mít veselou a starší lidé v klasickém stylu. Pokuste se navrhnout různé typy. Ve skupině se poté rozhodnete, jaký model budete realizovat. (Následovalo modelování z modelíny, viz. prostorové činnosti.)
- Hodnocení: Své návrhy probírali žáci nejdříve po dvojicích v lavicích, poté se spojili do čtveřic. Každý ze žáků se rozhodl pro jednu kašnu, kterou v následujícím úkolu vymodeloval.
- Můj cíl: V této činnosti jsem se chtěla dozvědět, jak žáci zvládají kresbu podle fantazie, zda jsou schopni vytvořit více návrhů a poté si z nich jeden vybrat. U levorukých žáků jsem měla možnost si všimnout špatného držení tužek. Tito žáci nepoužívají trojhranné násadky, které by jim pomohly při správném držení psacího náčiní. Všichni leváci postupovali zleva doprava, jedná se o důsledek předcházejícího pedagogického působení, kdy zpravidla kreslili či malovali podle diktátu.

obr. č. 31, Špatné držení kreslicího náčiní

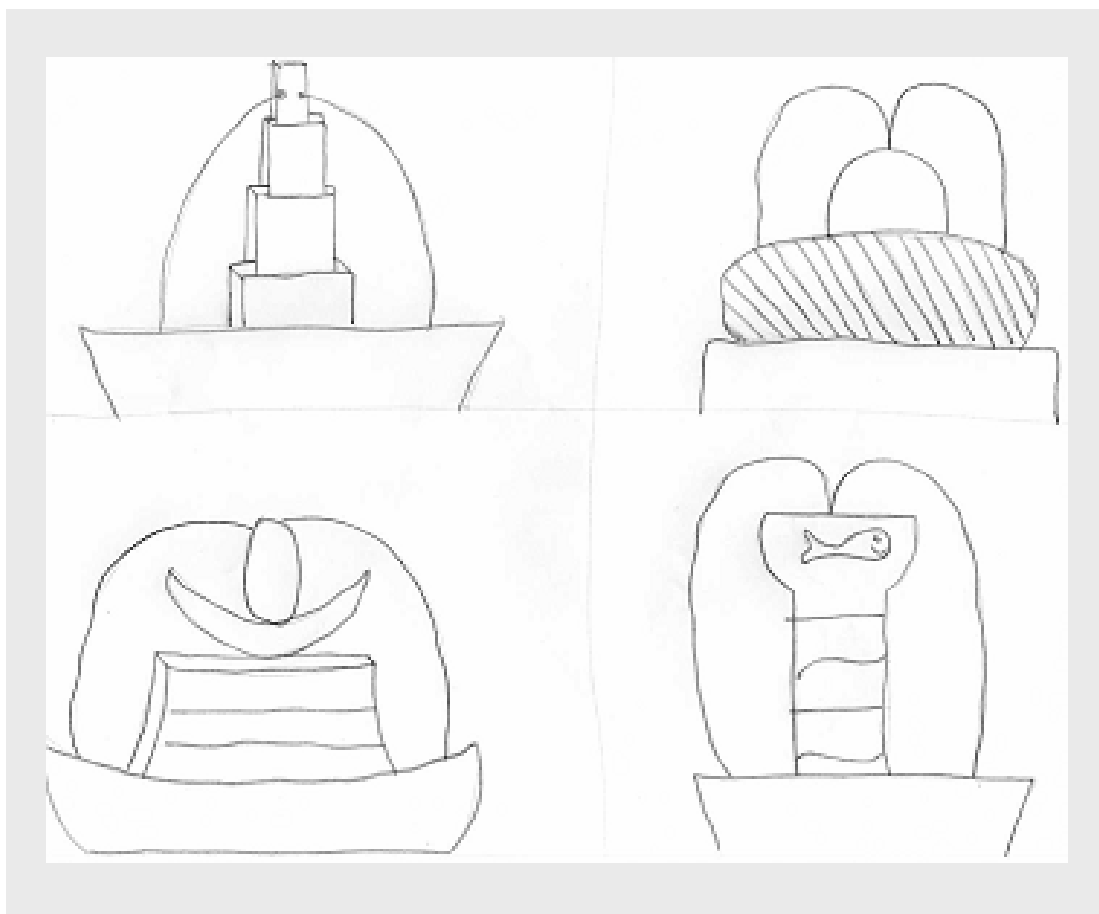

obr. č. 32, Návrhy nové kašny v našem městě, levák, 12 let, Formát A4, ZŠ Most

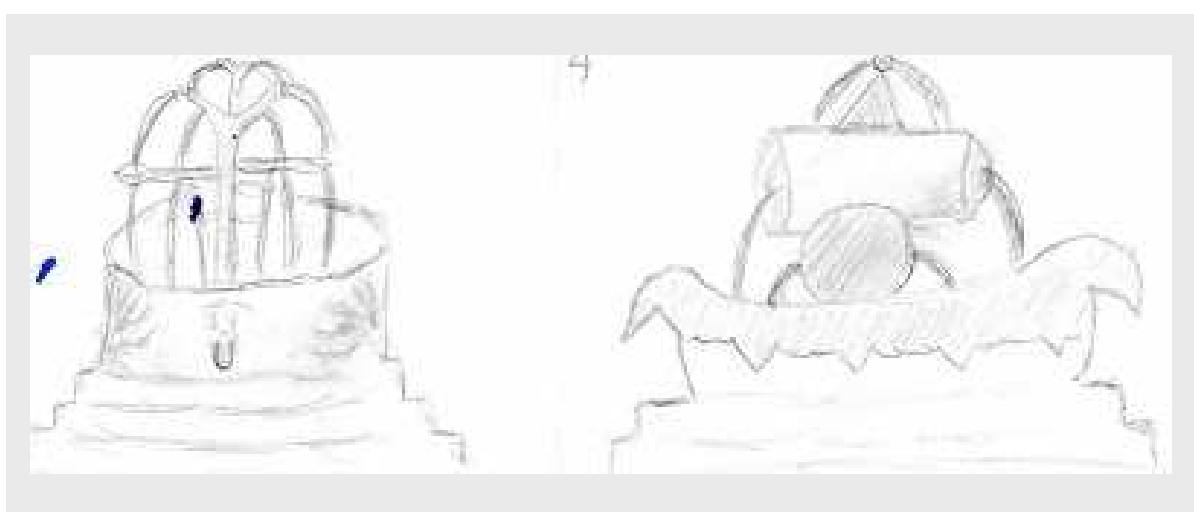
obr. č. 33, Návrhy nové kašny v našem městě, levák, 12 let, Formát A4, ZŠ Most

Obě série návrhů byly nakresleny levorukými chlapci. Kresby jsou velmi rozlišné. U první se jedná o čisté přehledné nákresy s prvky perspektivy. U druhé jde o několik náhledů na kašnu v jednom obrázku. Žák ve své práci využívá princip sklápění. Tato kresba se vymykala všem ostatním návrhům. Toto ztvárňování se objevuje často u mladších žáků. Jedná se o krásný příklad, jak jsou žáci individuální a každý na jiné úrovni.

obr. č. 34, Návrhy nové kašny v našem městě, levák, 11 let, formát A4, ZŠ Most

Návrhy kašen na obrázku č. 34 nakreslila levoruká žákyně. Na prvním a třetím nákresu vidíme náznak perspektivy. Ta je zachycena na levou stranu, která je pro leváky přirozenější. Na druhé kašně vidíme šrafování v proti směru písma a na poslední kašně se objevuje již zmíněný pravý profil. Tyto prvky jsou charakteristickými znaky pro kresbu levorukých jedinců.

obr. č. 35, Návrhy fontán, pravák, 11 let, formát A4, ZŠ Most

11.3. Grafika

1. To jsem já - protisk

- Téma: To jsem já
- Cíl: Seznámení dětí s novou technikou protisku.
- Technika: Grafika - protisk
- Pomůcky: podložka na stůl, skleněná podložka (může být plexisklo, rovná folie), tiskařské barvy (dají se nahradit temperami, olejovými barvami), váleček (štětec), kreslicí karton A4, tužka
- Motivace: Dneska si spolu zahrajeme na kouzelníky. Pokusíme se vyčarovat obrázek naší postavy. Pro věrohodnost je hezké ukázat dětem názorně postup činnosti v kouzelnickém klobouku a místo tužky na kreslení použijeme čarovnou hůlku. Děti mají rády překvapení a když odkryjeme papír, na kterém se objevil obrázek, hned si chtějí všechny vyčarovat vlastní postavu.
- Postup: Na podkladový materiál si děti předkreslí svoji postavu. Položíme papír na předem připravenou plochu s naválenou barvou a obtáhneme připravený motiv. Poté si položí svůj výkres na desku s jinou barvou a vybarví část postavy, kterou si vyberou.
- Hodnocení: Žákům se aktivita velice líbila, závěrečné hodnocení bylo provedeno vystavením obrázků na nástěnce a povídání si o činnosti.
- Můj cíl: Pokusila jsem se děti seznámit s novou technikou. Levoruké děti umisťovaly své postavy doprava, při tisku se objevily spíše k levé straně. Tato technika se žákům velice líbila, bylo to něco nového, co předtím nevyzkoušeli. Z grafických technik jsem vybrala protisk, protože ani leváci ani praváci nemají v této oblasti žádné problémy.

obr. č. 36, To jsem já, levák, 5 let, formát A4, MŠ Most

Obrázek č. 35 nakreslila levoruká dívka. Hlavní motiv se nachází nalevo, což je způsobeno technikou protisku. V této činnosti se rozdíly mezi leváky a praváky ztrácí. Mezi levorukými a pravorukými dětmi se grafiky liší kompozičním umístěním a natáčením postav v určitém směru.

obr. č. 37, To jsem já, pravák, 5 let, formát A4   obr. č. 38, To jsem já, levák, 5 let, formát A4

Pro srovnání rozdílů uvádím obrázky č. 36 a č. 37. Obrázek vpravo je typický pro leváka, kresba je sice před protiskem umístěna v levé části formátu, ale natočení těla je doprava. Všimněme si také barvy na levé straně obrázku, objevila se zde díky pravé ruce, která přidržovala obrázek. U postavy vlevo je barva na pravé straně, dítě si papír přidržovalo levou rukou.

Pravoruké i levoruké děti tuto činnost velice prožívaly. Byly rády, když si mohly nakreslit i jiné obrázky. Učitelky jim přislíbily, že budou tuto techniku zařazovat do výtvarných činností častěji.

obr. č. 39, To jsem já, pravák, 6 let, formát A4, MŠ Most

2. Má fantazie – tisk z koláže

Grafickou techniku jsem zařadila do páté třídy, ve které je dvacet pět dětí a z toho čtyři leváci. Tuto činnost jsem musela začlenit do vyšší třídy, neboť samotné provedení tisku je dosti náročné. Pro tisk jsme požívali naplněnou plastovou láhev.

- Téma: Má fantazie
- Cíl: Seznámit žáky s grafickou technikou tisku z výšky.
- Technika: Grafika (tisk z koláže) a dokreslení tuší
- Pomůcky: podložka na stůl, izolepa, nůžky, kreslicí karton A4, A3, tiskařské barvy (temperové barvy, olejové barvy), váleček (široký štětec), tiskařský lis (naplněná 1,5 litrová plastová láhev), noviny, tuš, špejle
- Motivace: Pěkně se posaďte a zavřete oči. Vidíte před sebou čtvrtku a izolepu. Izolepa se sama odvíjí a vytváří na papíře určitý tvar, nevíte, co to je, přemýšlíte. K izolepě se přidává váleček a natírá vytvořený obrazec barvou, obrázek se proměňuje do určité podoby, ale váháte. Rozhodnete se obtisknout nabarvenou plochu na jiný větší papír. Přikládáte ho na čtvrtku a přikrýváte ho novinami, aby se neušpinilo okolí výkresu. Najednou se k vám valí naplněná plastová láhev a válcuje váš obrázek. Co z toho asi bude? Po odklopení vidíte, co vytvořila izolepa s barvou za pomoci většího tlaku láhve. Vaším úkolem je tuší dokreslit tvar, který vám tento grafický tisk připomíná.
- Postup: Během motivace se žáci dozvídají jednotlivé kroky pro svoji práci.
- Hodnocení: Každý žák hodnotil svá díla, pojmenoval je a představil ostatním žákům. Názvy jednotlivých děl byly velice zajímavé, např. dvojčata, čert, dvojhlavý had, šnek, ...
- Můj cíl: Při vytváření matric se opět objevují odklony leváků od praváků. Izolepu umísťují doprava, po otištění se objevuje nalevo. Levorucí žáci jsou dále znevýhodněni při používání společné pracovní plochy s praváky. Jelikož pravorucí žáci převažují, váleček i rozdělaná barva je na pravé straně, což je přes ruku pro levoruké. Napravit to můžeme stolem, který je přístupný ze všech stran.

obr. č. 40, Dvojčata, levák, 11 let, formát A3, ZŠ Most

Každý žák měl možnost vytvořit několik tisků a ty potom tuší dokreslit. Tuš jsem volila záměrně, neboť je to nejtěžší technika pro leváky. Při této činnosti nevadilo, když leváci něco rozmazali, vždy se to dalo přizpůsobit tak, aby výsledek vypadal přirozeně. Na obrázcích levoruký žák zvýraznil pravý profil postav.

obr. č. 41, Dvojhlavý had, pravák, 10 let, formát A3, ZŠ Most

obr. č. 42, Králík nebo žába na zádech, pravák, 10 let, formát A3, ZŠ Most

obr. č. 43, Dráček, levák, 10 let, formát A3, ZŠ Most

Na obrázku č. 40 si můžeme všimnout netradičního šrafování. Nemělo tam být, ale došlo k rozmazání tuše, proto žák sám od sebe problém vyřešil takto. Myslím si, že kresba více ožila a působí více plasticky.

3. Co se děje pod sněhem – sádrořez

Tato výtvarná činnost je velice náročná na čas, organizaci a pracovní plochu, proto jsem ji prováděla se skupinkou žáků sedmé třídy, dva leváci a tři praváci. Výběr žáků byl náhodný, jelikož jsem žáky sama neznala. Záměrně jsem do skupiny zařadila levoruké i pravoruké žáky.

- **Téma:** Co se děje pod sněhem
- **Cíl:** Seznámení s novou grafickou technikou.
- **Technika:** Sádrořez
- **Pomůcky:** krabice obdélníkového nebo čtvercového tvaru, sádra, kelímek pro přípravu sádry, hřebíky, nože, ... pro vyrývání, barvy pro tisk, štětec, kreslicí karton odpovídající velikosti připraveného štočku, lžící či jiný oblý předmět pro ruční tisk
- **Motivace:** Přichází třetí doba ledová, vše živé na povrchu naší země, kromě pěti přírodovědců, umrzlo. Na živu zůstali pouze živočichové pod sněhem. Pohybují se v zemi a hledají nějaké živiny. Výzkumníci se rozhodli zaznamenat jejich pohyb pod sněhem. Místo papíru máte sádrový štoček a místo tužek různě silné hřebíky.
- **Postup:** Nejprve si připravíme štoček ze sádry, sádra musí zaschnout, aby se do ní dalo dobře rýt. Jestliže nám štoček ztvdne úplně, musíme ho před rytím trochu navlhčit. Pomocí různě silných hřebíků, nožíků vyrýváme obraz do sádry. Po vyrytí odstraníme z povrchu částičky sádry a pomocí štětce nebo válečku naneselehce barvu, přiložíme papír a pomocí oblého předmětu obtiskneme maticí na podklad.
- **Hodnocení:** Všechny děti se shodly, že tato technika je velice náročná, zvláště ruční tisk. Třem žákům se sádrový štoček rozlomil. Pomocí lepicí pásky jsme je slepili dohromady pro lepší provedení tisku. Každý pověděl, co na svém tisku ztvárnil, jaký objev pod sněhem učinil. Při této činnosti se neobjevily rozdíly mezi leváky a praváky.
- **Můj cíl:** Přiblížit žákům úplně jinou techniku, s jakou se ještě nesetkali. Vybrala jsem techniku, ve které měli levorucí žáci stejné možnosti při používání pomůcek jako praváci. Nemuseli se omezovat pouze na řezáčky přímo pro grafiku, které jsou uzpůsobeny pro praváky, ale využívali obyčejné nožíky, hřebíky, atd. Leváci umisťují při tisku štoček k pravé straně, ale není to už tak výrazné jako u mladších dětí.

obr. č. 44, Podzemní cesty, levák, 13 let, formát A4, ZŠ Most

Jednalo se o rozdílnou činnost, jelikož jsem pracovala jen s pěti žáky. Na obrázku č. 41 jsou viditelné lineární znaky, které se dají označit za projev leváctví. Před tiskem jsou vedeny zleva doprava, přirozeně pro leváky.

obr. č. 45, Bez života?, pravák, 13 let, formát A4, ZŠ Most

obr. č. 46, Vzhůru na povrch, pravák, 12 let, formát A4, ZŠ Most

11.4. Prostorová činnost

1. Oblíbená pohádková postava

Modelování na základních školách není oblíbenou činností učitelů. Na prvním stupni jsem tuto aktivitu začlenila do první třídy. Překvapilo mě, jak byly děti touto činností zaujaté. Nevýhodou je nedostatek materiálu pro prostorové úkoly. S hlínou se děti na prvním stupni nesetkají vůbec.

- Téma: Moje oblíbená pohádková postavička
- Cíl: Prohloubení znalostí v oblasti modelování. Cvičení pro zlepšení jemné motoriky.
- Technika: Modelování z plastelíny
- Pomůcky: podložka na stůl, plastelína (čím více, tím lépe), špejle
- Motivace: Dnes jsem si pro vás připravila překvapení, zavřete oči a poslouchajte, co uslyšíte. Kdo bude vědět, kde tuto melodii slyšel, tak se potichu přihlásí. Žákům jsem pustila úryvek písničky z pohádky Tři oříšky pro Popelku. Většina prvňáčků to bez problémů poznala. Poté následoval motivační rozhovor na téma pohádkové postavy.
- Postup: Žáci postupně modelují jednotlivé části těl. Snažíme se o co největší postavy, ale plastelína děti omezuje.
- Hodnocení: Všechny pohádkové postavy jsme vystavili na stolky do zadní části třídy. Místo jedné velké postavy vytvořili několik menších výtvorů. Každý žák představil své dílo kamarádům. Aktivita měla veliký úspěch, dětem se líbila i atmosféra během hodiny. Na část hodiny jsem žákům pustila písničky z pohádek.
- Můj cíl: Při této činnosti jsem si chtěla ověřit, zda levorucí žáci používají více obě ruce pro tvůrčí činnost. Většina leváků používala pravou ruku se stejnou frekvencí jako ruku levou. V průběhu hodiny by nezasvěcený učitel nepoznal, který žák je levák.

obr. č. 47, Levoruký žák při modelování, 6 let, ZŠ Most

obr. č. 48, Levoruký žák při modelování, 7 let, ZŠ Most

Při této aktivitě šlo hlavně o průběh, než o výslednou činnost. Levoručí žáci zapojují obě ruce stejně, zatímco praváci využívají pouze svoji pravou ruku. Z hotových výtvorů nelze poznat, co vytvořil levák a co pravák.

obr. č. 49, Krteček a kamarádka myška, levák, 7 let, barevná modelína, ZŠ Most

obr. č. 50, Pejsek a kočička, pravák, 7 let, barevná modelína, ZŠ Most

obr. č. 51, Krteček a jeho kamarádi, levák, 7 let, barevná modelína, ZŠ Most

Plastelína nám nedává příliš možností pro modelování větších tvarů. Postavičky byly malé, ale velice pěkné. Při konzultaci nad touto činností jsem dostala dobrou radu, kterou ve své praxi určitě využiji. Pro modelování větších objektů je dobré smíchat dohromady všechny stejné barvy a rozdělit je na části podle počtu žáků ve třídě. Žáci nebudou omezováni barvou a mohou využít všechnu plastelínu.

2. Nová kašna na našem náměstí

Modelování se na druhém stupni vůbec neobjevuje. Od začátku roku šestá třída, ve které jsem tuto aktivitu prováděla, nemodelovala ani jednou.

- Téma: Nová kašna na našem náměstí
- Cíl: Převést návrh do trojrozměrného prostoru.
- Technika: Modelování z plastelíny nebo moduritu
- Pomůcky: podložka na stůl, plastelína, modurit
- Motivace: Z návrhů, které jste si připravili, vyberte návrh, který se vám nejvíce líbí, a jakou kašnu byste chtěli mít sami na náměstí. Můžete se také zamyslet, jaká kašna by se líbila většině vašich spoluobčanů a kterou byste jim udělali radost.

- Postup: Snažte se využít celou plastelínu. Dívejte se na ni jako na jednobarevnou hmotu. Každý žák je individuální, proto se snažím poradit každému jednotlivě.
- Hodnocení: Žáci nejsou zvyklí na hodnocení. Povídali jsme si o průběhu činnosti, mnoho žáků nemá kladný vztah k modelování. Je to dáno i tím, že v průběhu celého roku nemodelovali. Na závěr hodiny mě zajímalo, co by žáci chtěli dělat v hodinách výtvarné výchovy. Byla jsem překvapená, že se přihlásil chlapec, kterého činnost modelování nezaujala, s přáním, vyzkoušet si kresbu podle skutečnosti a naučit se základy perspektivy a stínování.
- Můj cíl: Podívat se, na zasedací pořádek žáků, leváci seděli na špatné straně, proto jsem je přesadila, aby se při činnosti nestrkali. Dalším cílem bylo sledovat žáky při modelování. Levorucí žáci používají stále obě ruce pro tuto činnost.

obr. č. 52, Levoruký žák při práci s barevnou modelínou, 12 let, ZŠ Most

Opět jsem hodnotila průběh činnosti. Leváci používali obě ruce, ale už ne se stejnou frekvencí jako v mladším věku. Bylo velice náročné motivovat žáky pro tuto činnost. Barevná modelína nedává takový prostor pro seberealizaci, pro takovéto činnosti je lepší modurit nebo hlína.

obr. č. 53, Fontána pro nejmenší, levák, 12 let, modurit, ZŠ Most

obr. č. 54, Reprezentativní fontána, levák, 12 let, krevná modelína, ZŠ Most

obr. č. 55, Moderní fontána, levák, 12 let, barevná modelína, ZŠ Most

obr. č. 56, Veselá fontána, pravák, 12 let, barevná modelína, ZŠ Most

12. Závěr

V diplomové práci jsem se zaměřila na problematiku leváctví, a to především ve výtvarné výchově. Zabývala jsem se obecnou charakteristikou leváků, rozpoznáváním leváctví, jejich začleněním do pravoruké společnosti a adaptací levorukých žáků na základních školách. Teoretické poznatky, které jsem vyčetla z odborných publikací nebo použila z vlastních zkušeností, jsem prakticky ověřovala v hodinách výtvarné výchovy. Zajímala mě teoretická i praktická připravenost učitelů pro práci s těmito dětmi.

V současné společnosti to levorucí jedinci nemají jednoduché. Jak se mi podařilo zjistit, dostupnost výtvarných potřeb uzpůsobených pro leváky je velmi špatná. Přístroje jsou neustále nevyhovující pro používání levorukými jedinci.

Učitelé v mateřských školách měli větší přehled o pomůckách a přístupech k jednotlivým žákům než učitelé na základní škole. Překvapil mě přístup pedagogů k levorukým školákům. Všichni levorucí žáci jsou svým způsobem výjimeční, ale neberme je jako nemocné. Určitá část učitelů má dostatečné teoretické znalosti v této problematice, ale nedokáží je aplikovat v praxi. Učitel má za úkol myslet na spoustu věcí týkajících se vzdělávání žáků, ale bohužel někdy na něco zapomene. Nedokáží rodičům levorukých žáků doporučit pomůcky, které jsou pro ně nejvhodnější.

Ze tříd zmizelo přeučování leváků, což je pro mě pozitivní zjištění. Byla jsem mile překvapena, jaký zájem u učitelů vyvolalo téma mé diplomové práce. Ráda jsem svými vlastními zkušenostmi přispěla k lepšímu pochopení levorukého světa.

V praktické části jsem si ověřila, že levorucí žáci jsou schopni podávat stejné, a mnohdy i lepší výsledky, pokud mají vhodné podmínky a pomůcky. Při aktivitách ve škole byla potvrzena má domněnka o nejobtížnější technice, což je kresba tuší. Žáci s ní mají problémy a raději se jí vyhýbají. Zvolené činnosti v ukázkových hodinách byly uzpůsobeny pro potřeby jak pravorukým tak levorukým žákům. Podněcovaly zájem žáků, jejich aktivitu a v neposlední řadě i tvůrčí schopnosti. Žáci byli zvyklí na způsob diktátu v hodině výtvarné výchovy. Tento styl jsem, alespoň při mých hodinách, odbourala, a tím jsem přispěla k oživení těchto hodin.

Použité zdroje:

- BARTKO, O., BRADOVÁ, Z., KOCŮRKOVÁ, J.: *Výtvarná výchova*. SPN, Praha 1984
- BROŽOVÁ, V., PĚŘINOVÁ, M.: *Kreslíme, malujeme, modelujeme*. Fortuna, Praha 1994
- DRNKOVÁ, Z., SYLLABOVÁ R.: *Záhada leváctví a praváctví*. Avicenum, Praha 1983
- HALEY, JANE M.: *Leváci a jejich výchova*. Portál, Praha 2002
- HAZUKOVÁ, H., DVOŘÁKOVÁ, M.: *Situace ve výtvarné výchově*. Technická univerzita, Liberec 2002
- HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA, P.: *Didaktika výtvarné výchovy I*. Karolinum UK, Praha 1991
- KULIŠŤÁK, PETR: *Neuropsychologie*. Portál, Praha 2003
- SOVÁK, M.: *Výchova leváků v rodině*. SPN, Praha 1971
- SYNEK, F.: *Záhady levorukosti*. Horizont, Praha 1991
- ŠKALOUDOVÁ PUCHMAJEROVÁ, A. L., VALEŠOVÁ, H.: *Úvod do didaktiky kresby a grafiky II*. Technická univerzita, Liberec 2003
- UŽDIL, J.: *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. SPN, Praha 1984
- UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E.: *Výtvarná výchova v předškolním věku*. SPN, Praha 1980
- ZOCHE, HERMANN J.: *Vidím svět i z druhé strany*. Euromedia Group, Praha 2006
- <http://www.zscurie.cz/texty/galer/0506/1T/page00004.htm>
- <http://www.der-linkshaender-leden.de>
- http://www.pastelky.labut.com/foto/stabilo_trio.jpg